

Rapport

Projectnummer: 360562/C03011.000750.0100

Referentienummer: SWNL0225004/WAM-282

Datum: 24-9-2018

Conditionerend cultuurhistorisch en landschappelijk onderzoek dijkversterking Wijk bij Duurstede Amerongen

Definitief

Opdrachtgever:
Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden (HDSR)
Postbus 550
3990 GJ HOUTEN

Sweco Nederland B.V.
De Holle Bilt 22
3732 HM De Bilt
Postbus 203
3730 AE De Bilt
T +31 88 8116600
Handelsregister 30129769

Arcadis Nederland B.V.
Piet Mondriaanlaan 26
3812 GV Anersfoort
Postbus 220
3800 AE Amersfoort
T +31 88 4261261
Handelsregister 09036504

Verantwoording

Titel	Conditionerend cultuurhistorisch en landschappelijk onderzoek dijkversterking Wijk bij Duurstede Amerongen
Subtitel	
Projectnummer	360562
Referentienummer	SWNL0225004/WAM-282
Revisie	D3.0
Datum	24 september 2018
Auteur(s)	Durk de Vries
E-mailadres	durk.devries@sweco.nl
Gecontroleerd door	John Boon
Paraaf gecontroleerd	
Goedgekeurd door	Louis Broersma
Paraaf goedgekeurd	

Inhoudsopgave

1	Inleiding	6
1.1	Aanleiding	6
1.2	Doel van het onderzoek.....	6
1.3	Werkwijze en onderzoeksmethode	7
1.4	Rol van dit rapport in de Verkenningfase	8
2	Analyse	9
2.1	Karakteristiek	9
2.2	Ontstaansgeschiedenis	11
2.3	Ruimtelijke opbouw	22
3	Relevant beleid	26
3.1	Rijk.....	27
3.1.1	<i>Erfgoedwet</i>	27
3.2	Provincie	29
3.2.1	Provinciale Ruimtelijke Structuurvisie 2013-2028	29
3.2.2	Kwaliteitsgids voor de Utrechtse Landschappen.....	32
3.3	Regionaal - <i>Landschapontwikkelingsplan Kromme Rijngebied+ (2007)</i>	35
3.3.1	Beeldkwaliteitsplan Kromme Rijngebied+ (juli 2010)	36
3.4	Gemeente Wijk bij Duurstede.....	37
3.4.1	Structuurvisie Wijk bij Duurstede 2020 (2010)	37
3.4.2	Bestemmingsplan buitengebied Wijk bij Duurstede 17 februari 2015	37
3.4.3	Bestemmingsplan binnenstad Wijk bij Duurstede (juni 2010)	38
3.4.4	Visie Rivierfront Wijk bij Duurstede (13 december 2011)	39
3.4.5	Gebiedsontwikkeling Bosscherwaarden	39
3.4.6	Gebiedsontwikkeling Lunenbrugerwaard	39
3.5	Gemeente Utrechtse Heuvelrug	40
3.5.1	Structuurvisie 2030 'Groen dus Vitaal' (2010)	40
3.5.2	Bestemmingsplan buitengebied OMMA Overberg Maarn Maarsbergen Amerongen (12 oktober 2017)	41
3.6	Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden.....	41
3.6.1	Kwaliteitskader Noordelijke Rijn- en Lekdijk Amerongen – Schoonhoven (2016)	41
4	Conclusie waarden	43
4.1	Aardkundige Waarden.....	43
4.2	Landschappelijke waarden	43

4.3	Cultuurhistorische waarden	44
4.4	Ruimtelijke opgaven	45
4.5	Deelgebieden.....	46
5	Bronnenlijst.....	48

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

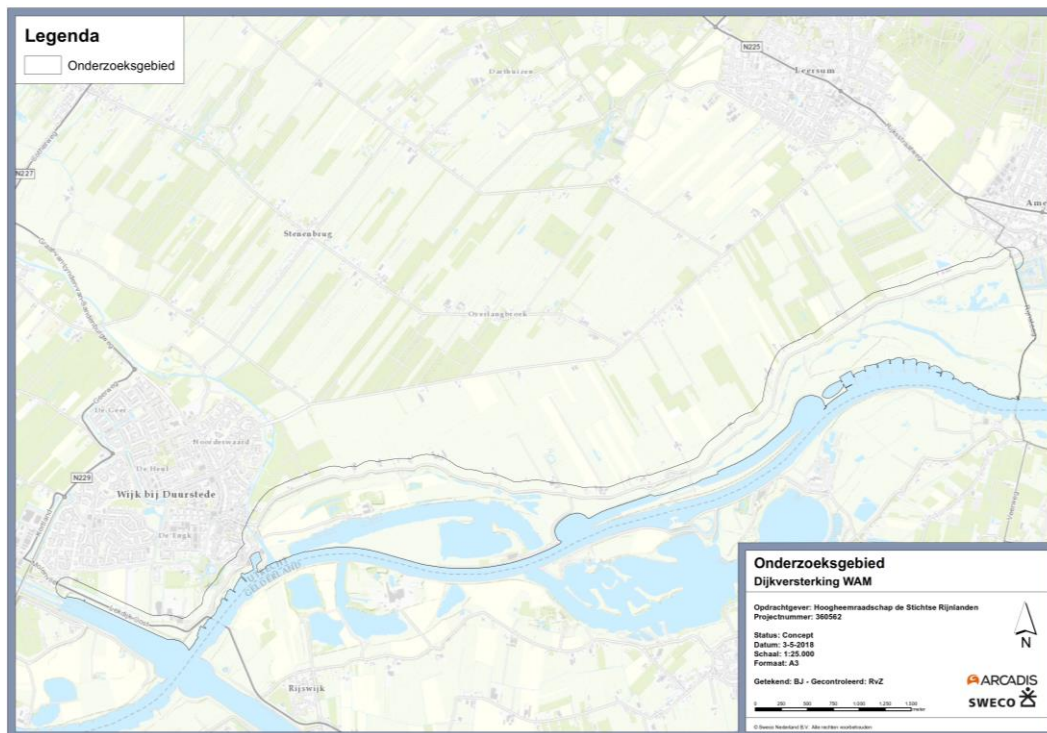
In opdracht van Hoogheemraadschap Stichtse Rijnlanden (HDSR) voert Sweco-Arcadis de verkenningsfase voor de dijkversterking Wijk bij Duurstede - Amerongen (WAM) uit. Het deeltraject WAM maakt onderdeel uit van het project Sterke Lekdijk. Het deeltraject tussen Wijk bij Duurstede en Amerongen heeft een lengte van 11 kilometer en loopt vanuit het oosten, net buiten de bebouwde kom van Amerongen, tot aan de Prinses Irenesluis in het westen (zie figuur 1.1). Het gehele deeltraject voldoet niet aan de in 2017 aangescherpte veiligheidsnormen voor macrostabiliteit, piping en/of hoogte. Versterking van de dijk bij het traject Wijk bij Duurstede – Amerongen is daarom noodzakelijk, onder andere om de stad Utrecht de komende jaren te kunnen blijven beschermen tegen overstromingen.

Figuur 1.1: Deeltraject Wijk bij Duurstede - Amerongen

1.2 Doel van het onderzoek

Het cultuurhistorisch en landschappelijk onderzoek voor de dijkversterking Wijk bij Duurstede - Amerongen dient om de huidige waarden in beeld te brengen. Deze zijn nodig om een effectbeoordeling te kunnen doen in het kader van de Nota Kansrijke Oplossingen en de Nota VKA. Het gaat om de 'nulmeting' van de waarden voor landschap en cultuurhistorie (historische geografie, aardkundige waarden en monumenten). Het plangebied is in onderstaande figuur weergegeven, maar het gaat ook om effecten op aangrenzende gebieden.

Figuur 1.2 onderzoeksgebied dijkversterking Wijk bij Duurstede - Amerongen

De dijkversterking Wijk bij Duurstede - Amerongen is onderdeel van de noordelijke dijkversterking van Amerongen tot aan Schoonhoven. In 2016 is voor het hele traject het Kwaliteitskader Noordelijke Rijn- en Lekdijk Amerongen-Schoonhoven (eindrapport, 15 september 2016) vastgesteld. Dit vormt een belangrijk kader dat als richtinggevend kompas dient voor dijkversterking.

1.3 Werkwijze en onderzoeksmethode

Het gewenste detailniveau van de beschreven waarden moet voldoende zijn voor het beoordelen van kansrijke oplossingen (NKO) en alternatieven om tot een voorkeursalternatief (VKA) te komen. Op basis van de in dit document geïnventariseerde waarden en historische elementen worden de effecten op het landschap en cultuurhistorie in beeld gebracht.

Daarvoor is een bureaustudie gedaan. De bureaustudie richt zich op het verkennen van het relevante ruimtelijke beleid, beleidsstukken en kaarten (GIS) om zodoende de gedeelde waarden te kunnen vaststellen. Het veldbezoek is erop gericht om de ruimtelijke opbouw, de leesbaarheid van het landschap en de cultuurhistorie en de (visuele) belevingswaarden te onderzoeken.

Veel van de waarden zijn ook beschreven in het Kwaliteitskader. Het Kwaliteitskader heeft als doel een ruimtelijke visie te formuleren op de dijkversterking en bevat een uitgebreide typering van de onstaansgeschiedenis en historie van de noordelijke Lekdijk. We volstaan in dit rapport daarom met een beschrijving van elementen en waarden die karakteristiek zijn

voor het specifieke dijktraject tussen Amerongen en Wijk bij Duurstede. Het conditionerend onderzoek in dit Rapport is gericht op het kunnen toetsen van effecten volgens de methodiek van milieueffectrapportages. De opzet en indeling verschilt dus. Inhoudelijk zullen de waarden echter overeenkomen.

Als eerste is de ontstaansgeschiedenis van het gebied beschreven en de daaruit voortkomende ruimtelijke structuur, landschappelijke waarden en cultuurhistorische waarden.

De volgende stap is het inventariseren van het relevante beleid op de verschillende bestuursniveaus. Daaruit volgt een beeld van de waarden en van overheidswege beschermde waarden. Deze zijn samengevat in hoofdstuk 4. De waarden worden onderscheiden in die voor aardkunde, landschap en cultuurhistorie. Daarbij wordt ook een onderverdeling in deelgebieden gemaakt, op basis van omgevingskenmerken en – opgaven. Zo hebben een buitenwaartse - of een binnenwaartse dijkversterking duidelijk andere effecten. Ook is de versterkings- en inpassingsopgave bij Wijk bij Duurstede met historische beermuur en de Lek op steenworp afstand heel anders dan die bij Amerongen dat aan een brede uiterwaard ligt. Deze aanpak maakt het beoordelingsproces van de effecten overzichtelijker en gericht op de plaatselijk voorkomende waarden.

1.4 Rol van dit rapport in de Verkenningfase

Het project dijkversterking Wijk bij Duurstede - Amerongen bevindt zich in deelfase 1 van de Verkenningfase. In het kader van de Nota van Uitgangspunten wordt de huidige situatie inclusief de aanwezige waarden in het gebied in beeld gebracht, evenals eisen en wensen van betrokken partijen. Deze worden vertaald naar uitgangspunten voor het stapsgewijs verkennen en afwegen van oplossingen in de rest van de Verkenningfase. Dit rapport is een achtergronddocument bij de Nota van Uitgangspunten.

2 Analyse

2.1 Karakteristiek

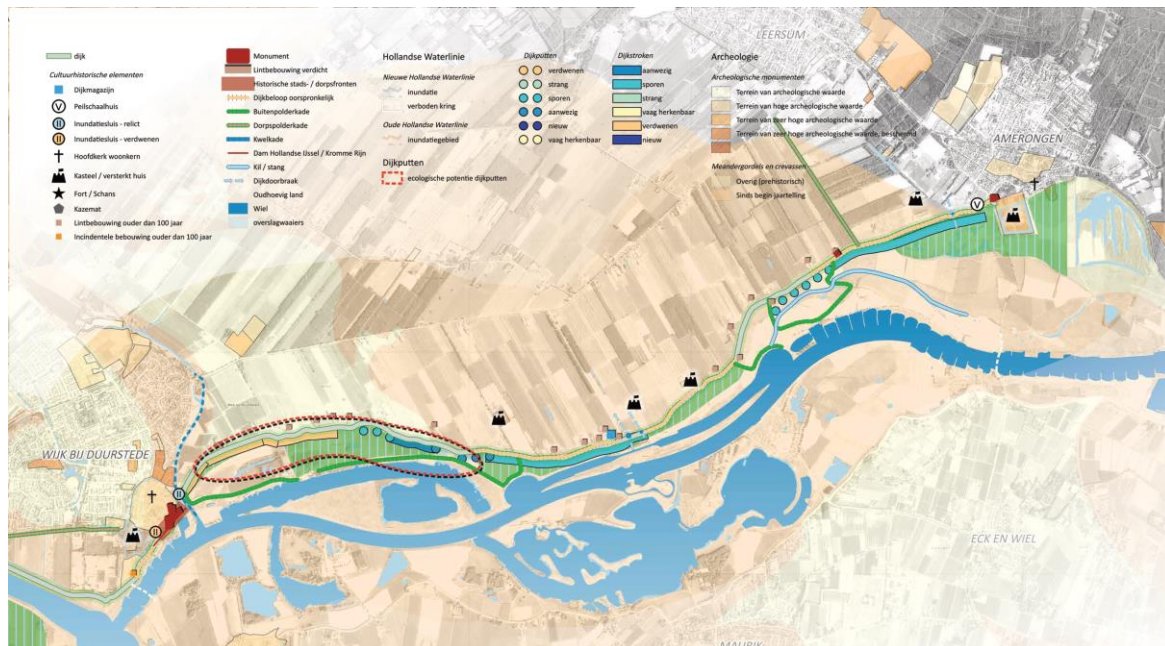
Het deeltraject Wijk bij Duurstede-Amerongen verbindt de Prinses Irenesluizen en het (rechte) dijktracé langs het Amsterdam-Rijnkanaal met de Utrechtse Heuvelrug, waar de dijk langzaam in de oplopende flanken van de hoge gronden verdwijnt. Bij kasteel Amerongen is alleen nog een laag muurtje in de berm zichtbaar dat als kering dient.

De dijk ligt in een relatief open gebied en vanaf de dijk zijn er vele vergezichten en zichtlijnen naar de omgeving. Dit geeft de mogelijkheid het gebied optimaal te beleven.

Aan de westzijde flankerd de dijk langs het Amsterdam Rijn-Kanaal het stedelijke gebied van Wijk bij Duurstede. De Irenesluizen zijn een markant baken en zorgen voor een helder scheiding van deeltrajecten van de Noordelijke Lekdijk. De historische binnenstad van Wijk bij Duurstede ligt direct aan de Lek en wordt tegen hoog water beschermd door een beermuur. Deze bijzondere kering loopt van kasteel Duurstede tot aan het Inundatie Kanaal / de Kromme Rijn die het oosten van de stad begrenst. De inundatiesluis op dit kruispunt van waterwegen markeert de scheiding tussen de 'stadse' waterkering en de 'landelijke' dijk.

Binnendijs grenst het grootste deel van de Lekdijk aan het Langbroeker Wetering- gebied. Kenmerkend is hier de langgerekte, opstreckende verkaveling dwars op de dijk en het lint van oude boerderijen aan de dijk. De uiterwaarden buitendijs zijn gevarieerd in gebruik en omvang. Recreatie speelt de boventoon bij Wijk bij Duurstede, bij Amerongen ligt het accent op natuur en agrarisch gebruik. Ter hoogte van de markante visierstuwen en sluizen van Amerongen zijn de uiterwaarden het smalst.

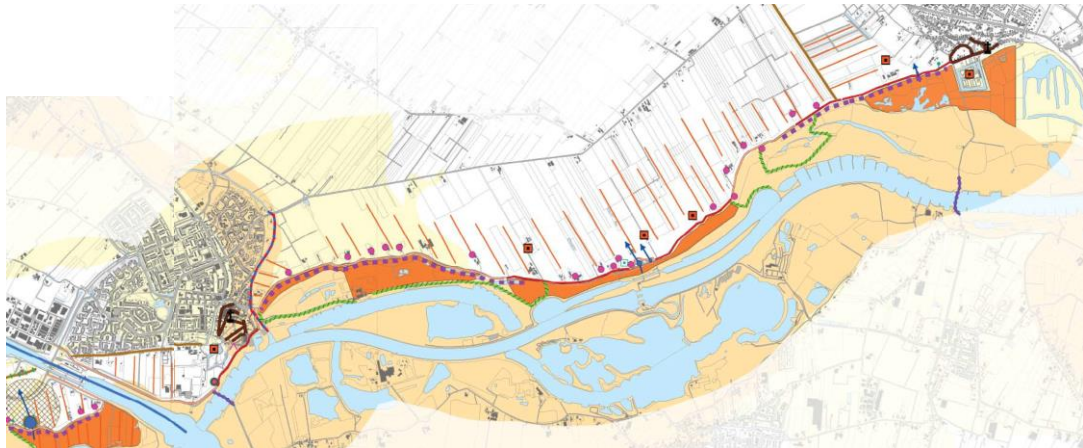
Het deeltraject Wijk bij Duurstede-Amerongen is in het Kwaliteitskader de 'Stichtse Nederrijndijk' genoemd. Daaraan is de volgende karakteristiek gegeven: *'De dijk loopt langs de overgang van een laagland naar de stuwwal. Deze dijk is beleefbaar als ontginningsbasis voor het ontstaan van een weids middeleeuws cultuurlandschap en heeft een enorme betekenis voor de stad Utrecht. De dijk vormt deels een harde grens tussen binnendijs cultuurlandschap en buitendijs uitgestrekt natuurlandschap. Nabij Amerongen is er ecologische uitwisseling tussen natuurlijke landschappen aan weersijden van de dijk. Zowel dieren als recreanten ervaren hier grote diversiteit in natuurkwaliteiten.'*

Figuur 2.1 Overzicht waarden cultuurhistorie en archeologie
(bron: Kaartenatlas, bijlage bij het Kwaliteitskader Noordelijke Rijn- en Lekdijk Amerongen – Schoonhoven, 17 augustus 2016)

2.2 Ontstaansgeschiedenis

Veel van de ontstaansgeschiedenis van het gebied is af te lezen aan de omgeving en aan de dijk zelf. Het 'Kwaliteitskader deel I, (Noordelijke Rijn- en Lekdijk Amerongen – Schoonhoven, Verkennend onderzoek cultuurhistorie en archeologie, 24 juni 2015) geeft hiervan een uitgebreide beschrijving en koppelt dat aan de daarbij horende cultuurhistorische waarden die bij dijkversterking van belang zijn. Deze zijn verbeeld in onderstaande kaart.

Legenda

Fort / Schans	Kanaalsluis - relict	Kazemat / groepsschuilplaats	Dijkbeloop aangepast
Hoofdkerk woonkern	Poldersluis - relict	Lintbebouwing (erven ouder dan 100 jaar)	Dijkbeloop oorspronkelijk
Inundatiesluis - relict	Poldersluis - verdwenen	Incidentele bebouwing (erven ouder dan 100 jaar)	Dijkdoorbraak
Inundatiesluis - verdwenen	Dijkmagazijn	Haven	Dorpspolderkade
Kanaalsluis	Peilschaalhuis - relict	Aanlegplaats	Kwelkade
Kasteel / versterkt huis			
Buitenpolderkade	Orientatie verkaveling	Oudhoevig land	Meandergordels en crevassen
Hoofdstructuur kom dorp / stad	Uitgedijkt land	Wiel	Lek / Nederrijn (sinds begin jaartelling)
Inundatiekanaal / -toevoer	Veerovergang	overslagwaaier	Overig (prehistorisch)
Kanaal	Veldversterking	inundatie gebied	
Lintbebouwing verdicht		verboden kring	

Figuur 2.2 cultuurhistorische kenmerken

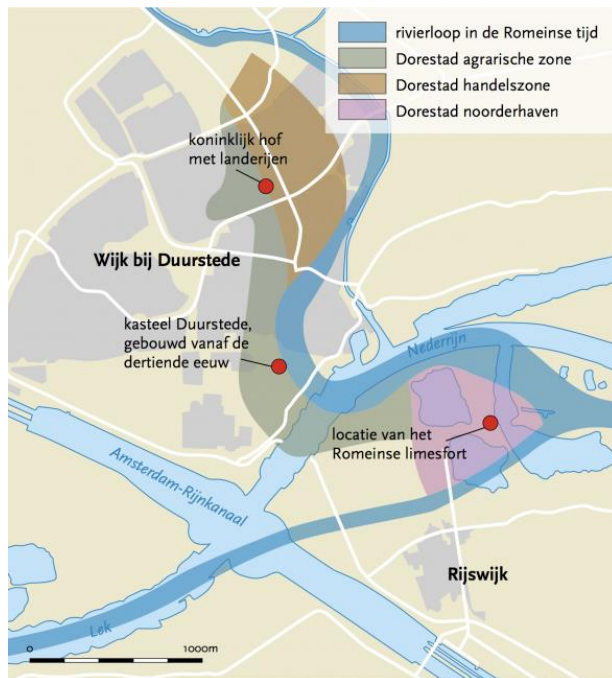
(bron: Kwaliteitskader deel I Noordelijke Rijn- en Lekdijk Amerongen – Schoonhoven, Verkennend onderzoek cultuurhistorie en archeologie, 24 juni 2015)

Naast de opsomming van cultuurhistorische kenmerken en elementen wordt de leesbaarheid van de ontwikkelingsgeschiedenis als belangrijke waarde benoemd en de ensemblewaarde, de samenhang tussen alle (zichtbare) elementen die verbonden zijn aan

de dijk. In deze memo zetten wij de grote lijnen van de historische ontwikkelingen uit. Voor de uitgebreide beschrijving zie het Kwaliteitskader deel I.

Periode voor de bedijking

De bedijking van de rivier is vanaf ongeveer 1000 na Chr. aangevangen. Onderhoud, verbetering en versterking van de dijk is vanaf toen een vrijwel continue aangelegenheid. In de periode daarvoor vond de rivier haar eigen weg. De hoofdafvoer richting zee ging via de huidige Kromme Rijn. Dicht langs de hoofdstroom werd zand afgezet (oeverwallen). Verder van de rivier af werd juist klei afgezet in dieper gelegen moerassen of kommen. In de Romeinse tijd vormden Nederrijn en Kromme Rijn een grensgebied (Limes) waaraan de Romeinen een aantal vestingplaatsen stichtten, onder meer bij Utrecht en bij Wijk bij Duurstede. Rond de 4^e eeuw na Christus had de vestingplaats bij Wijk bij Duurstede zich ontwikkeld tot de handelsnederzetting Dorestad, een van de belangrijkste doorvoerhavens van Noord-Europa. Door opslibbing in de Kromme Rijn rond het begin van de jaartelling, verplaatste de hoofdstroom van de Nederrijn zich steeds meer in westelijke richting en ontstond de Lek.

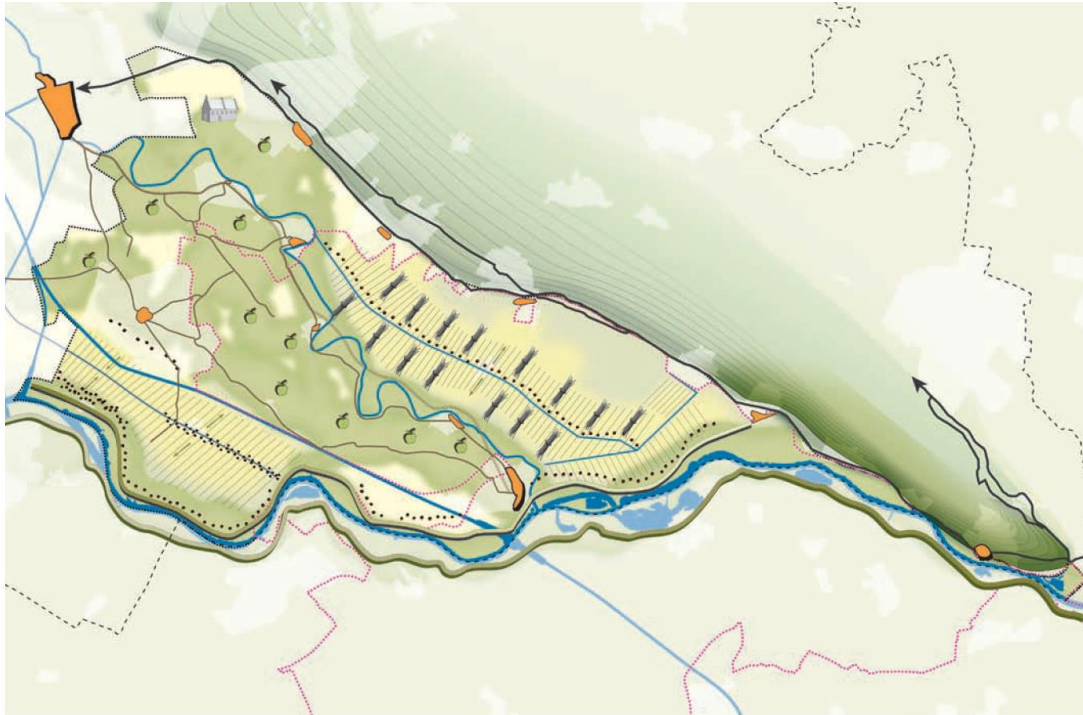

Figuur 2.3 voormalige rivierloop Nederrijn en ligging Dorestad,
(bron: <https://www.romeinselimes.nl/wat-is-de-romeinse-limes/plaatsen/wijk-bij-duurstede>)

Eerste ontginning

Het startpunt van de meer systematische ontginningen van het gebied waren de hoger gelegen en al bewoonde gronden zoals de Utrechtse Heuvelrug en de oeverwallen van de Kromme Rijn en de Nederrijn. Dwars op de richting van deze natuurlijke verhogingen werden de sloten gegraven en het water naar de lager gelegen moerassen (komgronden) afgevoerd. De oeverwal langs de Nederrijn is herkenbaar als ontginningsbasis vanwege de dwars er op liggende verkavelingsstructuur die in richting afwijkt van de rest van het gebied.

Om de hogere gronden tegen overstromingen te beschermen werden kleine kades en dijkes opgericht voor de bescherming van het eigen gebied. Bij overstromingen werd het water door de kades en dijkes naar de lager gelegen komgronden gestuurd. Dit waren ontgonnen moerasgebieden.

Figuur 2.4: Utrechtse Heuvelrug, Lek met oeverwallen (stroomruggen), Cope Ontginningen Langbroek (bron: Kwaliteitsgids Utrechtse Landschappen, gebiedskatern Rivierengebied, provincie Utrecht, juli 2011)

Afdamming Kromme Rijn, Cope-ontginningen

Vanwege de behoefte aan meer landbouwgrond om voedsel te verbouwen voor de snel groeiende bevolking, werd vanuit het bisdom Utrecht het initiatief genomen tot de grootschalige cultivering van de moerasgronden. Om dit plan te laten slagen moest aan de regelmatige overstromingen vanuit de Kromme Rijn en de Lek en Beneden Rijn een einde gemaakt worden. De meest ingrijpende maatregel was het afdammen van de Kromme Rijn (1122 n.Chr.) die dwars door de te ontginnen moerasgronden stroomde. Dat verklaart het

ontbreken van een dijk langs deze oude riviertak. Het vermoeden bestaat dat de dam in de Lekdijk ligt tussen Kasteel Duurstede en de oude binnenstad.

De Kromme Rijn vormde, alhoewel in verval door verzanding, ook de vaarroute naar Utrecht. Daarom werd, met de afdamming ook de Vaartse Rijn gegraven om Utrecht met de Lek te verbinden en bereikbaar te houden voor de scheepvaart. Het afdammen had een gunstig effect op de doorvaarbaarheid van de Lek. Aan de havenactiviteiten in de Kromme Rijn aan de westzijde van Wijk bij Duurstede kwam een einde.

Deze systematische cope-ontginning (vaste maten voor kavels; smal en langgerekt) die na de afdamming kon worden aangevangen is in het hele gebied herkenbaar aanwezig in de verkavelingsstructuur. Om het gebied van water te voorzien is in de dam ook een inlaatsluis aangebracht.

Vanwege de cope-ontginningen was er behoefte aan een meer structurele bescherming. Stap voor stap werden de losse stukken kades met elkaar verbonden en ontstond er in verloop van korte tijd een aaneengesloten dijk op de oeverwal.

Ontwikkeling Lekdijk

Het afdammen van de Kromme Rijn bij Wijk bij Duurstede in 1122 is samen met de afdamming van de Hollandse IJssel in 1285 en de meer planmatige bedijkingen van grote betekenis voor de ontwikkeling van Lek en de noordelijke Lekdijk.

De Lek zorgde door de afdammingen voor de gehele waterafvoer van de Nederrijn. De afstroom van het water van de Hollandse delta werd definitief in westelijke en zuidwaardse richting gedwongen. De Lekdijk beschermde een steeds groter achterland met een toenemende economische waarde. Vanwege de lage ligging van het achterland en het onbedijkte stroombed van de Kromme Rijn dat zicht uitstreekte tot aan Amsterdam zou een dijkdoorbraak grote gevolgen hebben.

Men was zich daarvan terdege bewust en om deze reden is de Lekdijk goed onderhouden. Dit werd niet beschouwd als lokale aangelegenheid. Ook Amsterdam financierde het beheer en het versterken van de dijk. Mede hierdoor volgt het huidige dijktrace nog voor een groot deel het oorspronkelijke trace. De dijk is nu een belangrijke waterkering en onderdeel van de dijkkring die vrijwel de hele noordelijke vleugel van de Randstad beschermd. Ruimtelijk markeert de dijk nu het rivierengebied.

Figuur 2.5 historische kaart Wijk bij Duurstede rond 1500
(bron: <http://www.erfgoedlesmateriaalutrecht.nl>)

Bewoning en stads- dorpsuitbreiding

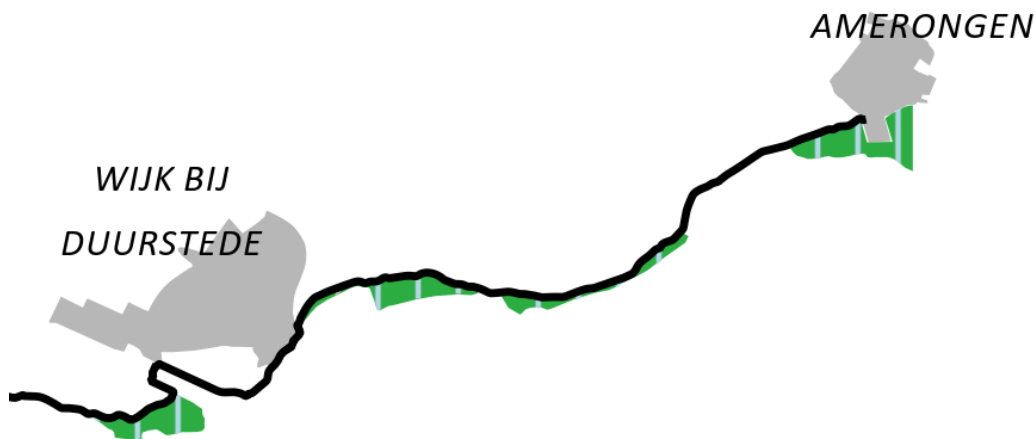
Vanwege de strategische ligging bij de rivier en de Utrechtse Heuvelrug werden op strategische plaatsen in het gebied verdedigswerken opgericht. Het huidige Kasteel Amerongen markeert de plek waar Heuvelrug en Nederrijn samenkomen, Kasteel Duurstede ligt op de aftakking van Kromme Rijn en Lek. In de uitgebreide landerijen van de cope-ontginningen werden boerderijen gebouwd aan de ontginningsassen. Ook stichten grootgrondbezitters (adel) versterkte boerderijen en -woontorens. Een aantal daarvan hebben zich later tot kastelen ontwikkeld. Langs de Lekdijk staan een groot aantal historische boerderijen en versterkte huizen (zoals Natewisch en Waayenburg (een zogenaamde stenen kamer) in een lint die hun oorsprong hebben in de periode van ontginning en weinig zijn aangetast door dijkdoorbraken.

Wijk bij Duurstede heeft zich, op de splitsing van de rivierarmen, vanuit een vesting en een handelsnederzetting (Dorestad) ontwikkeld en is als vestingstadje nog goed herkenbaar. Na de afdamming van de Kromme Rijn verloor het haar havengebied en stroomde de Lek vlak langs de stad. Kasteel en stad kwamen daardoor in direct verbinding met elkaar. Typische functies voor buiten de stadspoorten zoals een Joods kerkhof en het Pesthuis werden hier ondergebracht en liggen in de dijkzone. Pas rond 1890 kwam er weer een (bescheiden) havenfunctie aan de rivier dit in relatie tot het wijzigen van de rivierloop door de doorgraving van de riviermeander ten oosten van de stad en de behoefte aan een werkhaven in het kader van dat werk. Vanaf de jaren '70 heeft het zich eerst richting het noorden en

vervolgens naar het westen uitgebreid tot aan het Amsterdam Rijnkanaal. Amerongen heeft zich in dezelfde periode uitgebreid op de flank van de Heuvelrug. De uitbreidingsrichtingen hebben ervoor gezorgd dat het tussengelegen binnendijkse gebied beperkt is aangetast.

Dijktraject

De Noordelijke Rijn- en Lekdijk volgt de oeverwal. Grote veranderingen in het oorspronkelijke traject van samengestelde dijken zijn af te lezen aan het buitendijks liggende 'oudhoevig land'. Deze gronden werden opgegeven om overstromingen tegen te gaan toen de rivier - door bedijking en afdamming vanaf het jaar 1000 - steeds minder ruimte kreeg om het water af te voeren. De dijk werd daartoe teruggelegd (ingelaagd). In de uiterwaarden die zodoende ontstonden, is het oudhoevig land, dat dus oorspronkelijk binnendijks lag, tot op de dag van vandaag te herkennen aan de verkavelingsstructuur.

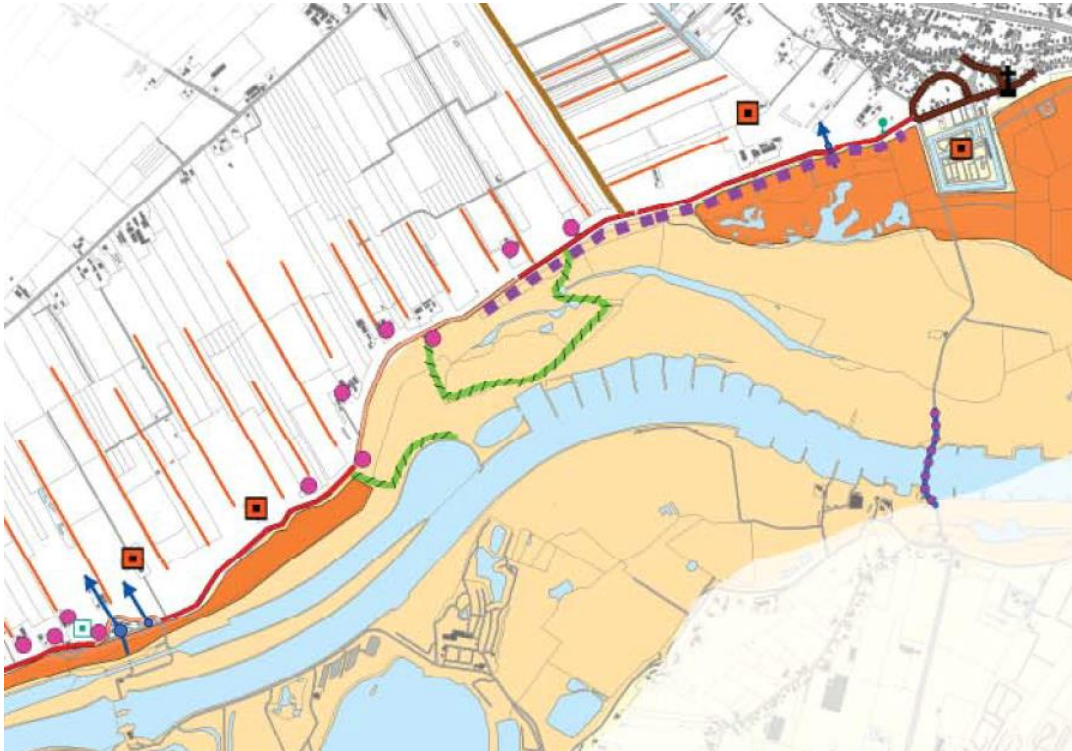
Figuur 2.6: uitsnede oudhoevig land, zie voor de context figuur 2.1

(bron: Kaartenatlas, bijlage bij het Kwaliteitskader Noordelijke Rijn- en Lekdijk Amerongen – Schoonhoven, 17 augustus 2016)

Het huidige traject van de dijk is al enige eeuwen vrijwel ongewijzigd. Dat is onder meer af te leiden uit het boerderijlint langs de dijk. De afstand van de gebouwen tot de dijk is vrij ruim, wat er op wijst dat de dijk niet of in beperkte mate teruggelegd is. Daarvoor zijn verschillende redenen. Omdat de overstromingen vanuit de Nederrijn en Lek grote gevolgen hadden voor Utrecht en ook andere belangrijke steden in Holland, was er grote bereidheid om te investeren in de verzwaring van de dijk. Het belang van de dijk voor waterveiligheid werd dan ook al rond 1250 onderkent. Een tweede oorzaak is dat vanaf de 15^e eeuw tot aan ongeveer 1700 de afvoer van water via de Nederrijn en Lek afnam, waardoor de dijk minder te verduren heeft gekregen. Pas nadat bij Pannerden de afvoer over de Rijntakken meer gereguleerd werd, nam de druk op de dijk weer toe.

Bij Waayestein en bij Borreveld zijn plekken te vinden waar de dijk is doorgebroken, het dijkverloop slingert hier sterker. Regelmatige dijkdoorbraken bleven echter uit vanwege de

eerder genoemde grote belangen van de Hollandse steden. Die investeerden in de dijk en de optimalisering van het bovenstroomse riviersysteem.

Figuur 2.7 dijkdoorbraken Borreveld (2 blauwe pijlen) en Waayestein (blauwe pijl bij Amerongen) (bron: Kwaliteitskader deel I Noordelijke Rijn- en Lekdijk Amerongen – Schoonhoven, Verkennend onderzoek cultuurhistorie en archeologie, 24 juni 2015)

Dijkonderhoud

De dijk werd door de eeuwen heen verstevigd en verhoogd met graszoden en klei dat in het aanliggende, buitendijkse land werd gewonnen. De huidige natte zones aan de buitenteen van de dijk herinneren hier aan. Dit 'uitgedijkte land' heeft waarschijnlijk over vrijwel de gehele lengte van de dijk gelegen, op plekken waar er voldoende afstand tot de rivier aanwezig was. De natte dijkvoet werd ook weer in cultuur gebracht door rabatten op te werpen voor de teelt van geriefhout (grienden), herkenbaar aan de knotwilgen. Het dijkhuis bij Borreveld en het peilschaalhuis (relict) bij Amerongen zijn elementen die het dijkonderhoud en de -bewaking door de eeuwen heen zichtbaar maken.

In de jaren '80 van de vorige eeuw is de dijk voor het laatst flink en rigoureuus verzwwaard. Dit is duidelijk uitgevoerd voor het advies van de commissie-Boertien uit 1993. De commissie stelde vast dat dijkverzwaring op een behoedzame wijze moest plaatsvinden, rekening houdend met onder meer landschap, natuur en cultuurhistorie. In het veld is de verzwaring terug te zien door de afwisselende aanwezigheid van buitenbermen, binnenbermen of de combinatie of afwezigheid van allebei. Waar buitenbermen zijn aangelegd, in de

Lunenburgerwaard bij Wijk bij Duurstede, zijn kleinschalige elementen zoals stukjes uitgedijkte landen, en rommelige bosschages of moerassen verdwenen.

Beermuur

Wijk bij Duurstede ligt van oudsher direct aan de rivier. Om het water maar ook vijanden tegen te houden is de oorspronkelijke grondkering al in een vroege periode door een beermuur of walmuur vervangen. Dit is een gemetselde primaire waterkering rond een vestingstad. De muur en omgeving zijn in de loop van de tijd steeds aangepast aan de behoeften van de tijd. Zo zijn diverse poorten verdwenen en het metselwerk vervangen en is de weg voorlans (buitendijks) gelegd. Het pannekoekhuis is een overblijfsel van de periode dat men theekepels op de muur of poorten zette voor het mooie uitzicht op de omgeving. Van grote waarde is dat de loop van de muur vrijwel geheel gelijk is als de oorspronkelijk verloop en dat in en rond de muur restanten uit alle perioden van ontwikkeling terug te vinden zijn.

De beermuur doet nog steeds dienst en bevat een afsluitbare opening (coupure) naar de haven op de locatie van de voormalige Waterpoort. In de jaren '80 is de beermuur versterkt en is het uiterlijk veranderd. Dit is zorgvuldig gedaan op basis van het advies uit het rapport 'Cultuurhistorische en landschappelijke waarde van de Beermuur te Wijk bij Duurstede (Heidemij, oktober 1988, in opdracht van Waterschap Kromme Rijn). Hierin is ook een heldere omschrijving en verbeelding van de ontwikkelingsgeschiedenis opgenomen.

Nieuwe Hollandse Waterlinie

Om het westen van Nederland te beschermen tegen aanvallen vanuit het oosten en het zuiden is in de loop van de eeuwen een verdedigingslinie opgebouwd waarbij grote stukken grondgebied onder water werden gezet om vijanden tegen te houden. In het begin van de 19^e eeuw werd de Nieuwe Hollandse Waterlinie aangelegd. Deze bouwde voort op de oude linie, maar werd meer naar het oosten verplaatst. Om het gebied onder water te kunnen zetten is een uitgebreid stelsel van inundatiekanalen en -sluizen aangelegd. De Kromme Rijn werd ingezet om water vanuit de Nederrijn naar de linie toe te voeren. Daarvoor is het inundatiekanaal ten oosten van Wijk bij Duurstede gegraven en in aansluiting daarop een Inundatiesluis in de Lekdijk aangebracht.

Rivier en uiterwaarden

De rivier en de uiterwaarden hebben grote veranderingen ondergaan na de dijk aanleg. De loop van de Nederrijn heeft zich regelmatig verlegd. Voormalige beddingen van de rivier zijn onder meer herkenbaar in strangen en het slotenpatroon. Deze zijn met name in de Bovenpolder bij Amerongen goed herkenbaar, in de 'Hank'.

Figuur 2.8 sterk meanderende rivier ca. 1850 (bron: topotijdreis.nl)

Voor de waterveiligheid, de verbetering van de afvoer van de rivier en de scheepvaart is aan het eind van de 19^e eeuw direct ten oosten van Wijk bij Duurstede een grote meander in de rivier doorgraven. Dit is ook de periode waarin de rivier steeds meer in een vaste bedding werd gedwongen door normalisering van de loop met kribben (dwarsdammen). De rivier hield zich op deze wijze meer op diepte ten gunste van de scheepvaart en de dijken werden in mindere mate bedreigd door uitschuring in buitenbochten van de rivier. Samen met het aanbrengen van kribben ter bescherming van de kering (beermuur en dijk) van Wijk bij Duurstede is een haven toegevoegd aan het waterfront en is een openluchtzwembad aangelegd. De stoep hiervan is nog zichtbaar.

Figuur 2.9 meander bij Wijk bij Duurstede wordt doorgraven ca. 1900 (bron: topotijdreis.nl)

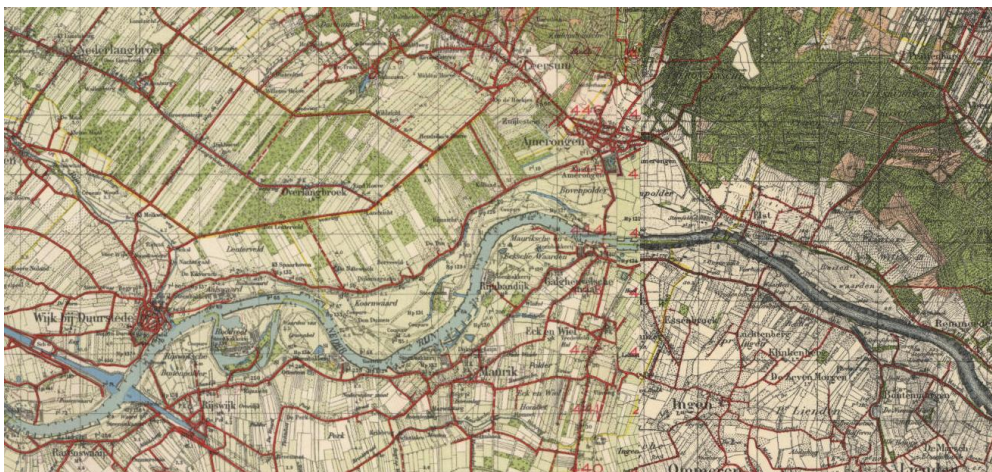
Een deel van de uiterwaarden werd beschermd door zomerkaden voor akkerbouw en veeteelt in het buitendijkse gebied. Direct aan de rivier stonden vele steenfabrieken die hun klei wonnen in de uiterwaarden. In de loop van de tijd zijn steeds grotere gebieden uitgegraven, ook voor zandwinning en andere grondstoffen. De steenfabriek Lunenburg is hiervan een overblijfsel. Na afronding van de concessies eind jaren '90 is het terrein van de grondstofwinning omgevormd tot recreatiegebied 'Gravenbol' met jachthaven.

Figuur 2.10 recreatiegebieden in de uiterwaarden ca. 2000 (bron: topotijdreis.nl)

Amsterdam Rijn-Kanaal

Een flinke verandering in het dijk tracé is veroorzaakt door de aanleg van het Amsterdam-Rijnkanaal ten westen van Wijk bij Duurstede. De verbinding tussen Utrecht en de Lek/Nederrijn is in 1938 geopend. De dijk is hier vervangen door rechte kades langs het kanaal en de Prinses Irenesluizen.

Figuur 2.10 net aangelegde Amsterdam Rijnkanaal ca 1940 (bron: topotijdreis.nl)

Stuwencomplex Amerongen

Om de waterhuishouding van Nederland beter te regelen en de bevaarbaarheid van de Nederrijn en Lek op orde te houden is er in de naoorlogse periode voor gekozen de Nederrijn en Lek te gaan stuwen. Hiervoor zijn drie complexen van Visierstuwen en sluizen gebouwd, bij Driel, Amerongen en Hagestein. Daarbij is ook de loop van de rivier aangepast en zijn bypasses gegraven voor de scheepvaart. Later zijn een Waterkrachtcentrale en vispassages toegevoegd aan het complex. De sluizen liggen dicht bij Borreveld. De slingers in de dijk, ontstaan door dijkdoorbraken zijn daar afgesneden en vervangen door een nieuwe dijk, voor het praktisch functioneren van de dijk in samenhang met de sluizen en stuwen. Ook is op deze plek bebouwing en groen toegevoegd voor het bedieningspersoneel.

Figuur 2.11 aanleg stuwencomplex Amerongen ca 1970 (bron: topotijdreis.nl)

2.3 Ruimtelijke opbouw

De ontwikkelingsgeschiedenis verklaart in grote mate het huidige landschappelijke beeld, de - structuren en de gebouwde - en landschapselementen. Deze paragraaf beschrijft de ruimtelijke opbouw van het gebied die uit de ontwikkeling en het landgebruik resulteert.

Figuur 2.12 huidige situatie (bron: topotijdreis.nl)

Dijktraject

De dijk is een dominante structuur in het landschap. De hoge, lange lijn is enerzijds een verbindend element in het gebied die het landschap, de steden en dorpen en bijzondere plekken aaneenrijgt. Anderzijds scheidt de dijk ruimtelijk gezien de verschillende uiterwaarden juist van de binnendijkse gebieden langs de Langbroeker Wetering. Het hoofdverloop beweegt mee met het verloop van de rivier. Binnen dit verloop is de dijk kronkelig met name bij het Leuterveld-Lunenburgerwaard, het Borreveld en bij Amerongen.

Dijkprofiel

De dijk kent diverse profielen:

- langs het Amsterdam Rijnkanaal, ten oosten van Wijk bij Duurstede, is de dijk recht en heeft deze eenduidige steile taluds. Het water ligt op vaste afstand dicht tegen de dijk. Binnendijks wordt de dijk door een fietspad en bermsloot begrensd. Omdat de dijk volledig recht is behoort deze ruimtelijk bij het kanaal. De aansluiting van de rivierdijk op de 'kanaaldijk' bestaat uit een verdikt en verhoogd plateau. Het onderscheid tussen beide is niet zichtbaar;
- tussen de Kanaaldijk en Wijk bij Duurstede ligt de dijk vrijwel direct aan de rivier en gaat deze met een licht steil talud over in het aanliggende gebied;
- de waterkering bij Wijk bij Duurstede bestaat uit een beermuur van baksteen met aan beide zijden een weg (Dijkstraat en Havenweg). De beermuur is circa 8 meter breed en aan de binnendijkse zijde getrapt opgebouwd. De muur gaat aan de westzijde en de oostzijde in circa 30 meter geleidelijk over in de dijk;
- een scherpe knip wordt gevormd door de inundatiesluis. Vanaf dit punt tot aan Amerongen is de dijk landelijk en groen. Afwisselend heeft de dijk binnen en/of buitenbermen die flauw aflopen naar de omgeving. Er is geen eenduidige begrenzing

van de dijk of berm, het landgebruik is wisselend, zowel binnen als buitendijks en loopt door tot op de dijk;

- kort voor de bebouwde kom van Amerongen verdwijnt de Lekdijk in de hoger liggende flank van de Utrechtse heuvelrug en de kade rondom Kasteel Amerongen.

Binnendijks Landschap

Het binnendijkse landschap langs het Amsterdam Rijnkanaal heeft een regelmatige verkavelingsstructuur die grotendeels dwars op de dijk staat. Het gebied is half open en ruimtelijk ingeklemd tussen dijk en stadsrand. Het gebied kenmerkt zich door een divers grondgebruik met fruitteelt, grasland en stadsrandfuncties zoals een manege, volkstuinen en sportvelden.

Langs de Lek domineert het stadsgezicht met Kasteel Duurstede dat volledig binnen een groene omkadering staat. De kasteeltuin fungeert als park.

De oude binnenstad van Wijk bij Duurstede ligt direct achter de beermuur. De beermuur is onderdeel van de openbare ruimte en ruimtelijke structuur van de stad.

Het binnendijkse landschap direct aan de dijk tussen Wijk bij Duurstede en Amerongen is onderdeel van het gebied 'Langbroeker Wetering'. De verkavelingsstructuur is hier zeer regelmatig en staat haaks op de dijk tot aan de Ameronger Wetering. Bij Wijk bij Duurstede is er een overgang in de verkavelingsstructuur. Hier is deze waaivorming omdat de Kromme Rijn als ontginningsbasis diende voor de eerste bewoners van het gebied. Pas later volgden de systematische ontginningen. Bij Amerongen verspringt de verkavelingsstructuur eveneens en is deze georiënteerd op de Utrechtse Heuvelrug ook dit zijn oudere structuren. Het gebied is grotendeels agrarisch met fruitteelt en grasland. Hier en daar vullen populierenplantages de kavels en staat er beplanting langs de kavelgrens. Een aantal kavels hebben een natuurfunctie. Aan de dijk staan op ruime afstand van elkaar boerderijen die een regelmatig lint vormen. De bebouwing staat op afstand van de dijk. Het gebied is half open tot open met tussen de boerderijen en opgaande beplanting ruime doorzichten naar het achterland. Opvallend is de dichte beplanting aan de dijk ter hoogte van de toegang tot de stuw.

De flank bij Amerongen is een meer verdicht, half open coulisselandschap.

Buitendijks Landschap

Tussen de dijk en het Amsterdam Rijnkanaal ligt een smalle strook grasland. De oever is beschoeid met een steenbekleding.

Wijk bij Duurstede ligt aan de Nederrijn/Lek. Tussen de dijk en de rivier is een smalle strook grasland aanwezig met losse beplanting die deels voor infrastructuur dient (toegang pontje en fietspad). Tegen de oude binnenstad aan ligt de haven met parkeerplaatsen. Beplanting langs het inundatiekanaal zorgt voor beschutting aan de oostzijde.

Tussen Wijk bij Duurstede en Amerongen liggen vrij brede uiterwaarden. De zone direct aan de dijk is grotendeels open. Alleen in uitgedijkt land aan de dijk staat hier en daar opgaande beplanting, met name bij Amerongen (knotwilgen en Meidoorn(hagen)). Ook langs de toegangsweg naar het stuwencomplex is beplanting aangebracht dicht bij de dijk.

De Lunenburgerwaard bestaat uit grasland (oudhoevig land) en opgaande beplanting rondom de steenfabriek en de ouder rivierarm (recreatiegebied). Het zicht op de rivier ontbreekt. In 2017 is er een natuurverbeteringsplan voor het gebied opgesteld (Voorlopig Ontwerp 2017 natuurontwikkeling Lunenburger waard, Royal Haskoning) dat zal in de komende periode in afstemming met de dijkversterking worden gerealiseerd.

Tussen de invaarkommen van het stuwencomplex ligt open grasland met zicht op de rivier behalve bij het complex zelf. De visierstuwen zijn een herkenbaar baken in de omgeving. De uiterwaarden bij Amerongen zijn meer open met verspreide, opgaande beplantingen. De rivier ligt op grote afstand maar is wel waarneembaar. Het grasland heeft hier voornamelijk een natuurfunctie. De Bovenpolder van Amerongen ligt op enige afstand van de rivier en heeft een herkenbare verkaveling (oudhoevig land). In de zone tussen rivier en de Bovenpolder liggen oude rivierarmen (strangen).

Bebouwing

De uitbreidingswijken van Wijk bij Duurstede liggen op afstand van de dijk. Het historische centrum van deze stad heeft echter een directe (ruimtelijke) relatie met de waterkering. Het waterfront aan de Lek bevat vele historische elementen uit verschillende perioden. De overgang van de dijk naar de beermuur markeert de waarschijnlijke plek van de afdamming van de Kromme Rijn, hier lag ook een inlaat naar de Kromme Rijn. Ten westen daarvan ligt de oude stoep van het zwembad en de veerpont en ten oosten daarvan ligt de haven die nu ruimtelijk verbonden is aan de beermuur. De oostelijke afronding van het waterfront wordt gevormd door de inlaat van het inundatiekanaal.

Buiten de oude binnenstad van Wijk bij Duurstede ligt de bebouwing los en op enige afstand aan de binnentoe van de dijk. Veelal is dat historische bebouwing zoals het Kasteel Duurstede (mogelijk liggen hier nog restanten in of dicht bij de dijk van oude bouwwerken zoals het pesthuis) en boerderijen aan de dijk. Tussen Wijk bij Duurstede en Amerongen is er sprake van een losse lintbebouwing van boerderijen die op vrij regelmatige afstand van elkaar staan. Afwijkend in dit ritme zijn de rijtjeswoningen bij het Stuwencomplex Amerongen.

Op enkele plaatsen staat losse bebouwing op de dijk, veelal op de buitenkruin. Bij de Prinses Irenesluizen staat een aantal rijtjeswoningen die ruimtelijk en historisch aan de sluizen verbonden zijn.

In de uiterwaarden staat nauwelijks bebouwing, alleen de steenfabriek Lunenburg met bijbehorende bebouwing.

De dijk eindigt in de dorpsrand van Amerongen waar een aantal monumentale boerderijtjes staan. Deze plek wordt echter gedomineerd door het kasteel in de uiterwaarden.

Beleving

Door de hoge ligging van de dijk, en de open zone rondom de dijk is er direct contact met de omgeving en kan het omliggende binnendijkse en buitendijkse gebied goed worden beleefd. Het uitzicht vanaf de dijk bij Wijk bij Duurstede is ruim en open en er is direct contact met het water. Tussen Wijk bij Duurstede en Amerongen is er, met name over de lengte van de dijk, ruim zicht op het (beschermde) stadsgesicht van Wijk bij Duurstede en het (beschermde) dorpsgesicht van Amerongen met de Utrechtse Heuvelrug op de achtergrond.

Het slingerend verloop van de dijk zorgt voor een steeds wisselend blikveld en perspectief op de omgeving. Deze omgeving is gevarieerd in structuur, landgebruik, mate van openheid en ook bebouwing. Veel van de gebouwde elementen en structuren zijn herkenbaar als oud of historisch en geven betekenis en inzicht in de geschiedenis van het gebied. Dominante bakens van het rivierengebied zijn de Visierstuwen en de Prinses Irenesluizen.

Vanaf de dijk zijn er lange zichtlijnen het achterland (Langbroeker Wetering) in. De rivier is niet overal waarneembaar vanaf de dijk, met name door opgaande beplanting bij de Stuw en het recreatiegebied Gravenbol.

3 Relevant beleid

Het beleid op het gebied van landschap en cultuurhistorie is ingedeeld per overheidsniveau.

De rijksoverheid heeft op het niveau van dit plangebied weinig concreet beleid voor het landschap. Wel worden belangrijke cultuurhistorische waarden beschermd via de Erfgoedwet. Daarvoor gelden harde voorwaarden en is overleg met en advies van de Rijksdienst Cultureel Erfgoed (RCE) vereist. Onder de Erfgoedwet vallen ook beschermde stads- en dorpsgezichten, en rijksbeschermden buitenplaatsen waarin duidelijke ruimtelijke en landschappelijke componenten zitten. De aangezichten en de structuren van Wijk bij Duurstede en Amerongen zijn aangewezen als (respectievelijk) beschermd stads- en dorpsgezicht.

De provincie Utrecht heeft haar beleid op het landschap en cultuurhistorie verankerd in de Provinciale Ruimtelijke Structuurvisie 2013-2028. Daarin worden onder meer de aardkundige waarden en waardevolle landschapselementen benoemd waarmee rekening moet worden gehouden. De Kwaliteitsgids Utrechtse Landschappen van de provincie vormt een uitwerking van dat beleid voor het landschap. Daarin wordt de gewenste ontwikkelingsrichting concreet gemaakt. De Cultuurhistorische Hoofdstructuur vormt de basis voor het ruimtelijk erfgoedbeleid van de Provincie Utrecht waar het gaat om het veiligstellen van cultuurhistorische waarden en het sturen van ruimtelijke ontwikkelingen vanuit de samenhangende cultuurhistorische kwaliteiten ter plaatse.

De gemeenten Wijk bij Duurstede en Utrechtse Heuvelrug, waaronder Amerongen valt, regelen het ruimtelijk beleid in hun structuurvisies en bestemmingsplannen. Daarin is met het beleid van de hogere overheden rekening gehouden. Voor de nadere uitwerking van het beleid voor het landschap geldt voor beide gemeenten het Landschapsontwikkelingsplan Kromme Rijngebied+ en het daarbij behorende Beeldkwaliteitsplan.

Het Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden (HDSR) heeft als verantwoordelijke overheidspartij voor de uitvoering van de dijkversterking het Kwaliteitskader Noordelijke Rijn- en Lekdijk Amerongen-Schoonhoven (15 september 2016) laten opstellen. Dat document geldt als richtlijn voor de inpassing van de dijkversterking in de omgeving. Voor elk uit te werken dijktraject wordt een actualisatie opgesteld met een trajectgerichte verdieping van de inpassingsopgave en – principes.

Het beleid van de overheidspartijen wordt in de navolgende paragrafen verder toegelicht, gericht op de toegekende kwaliteiten en ruimtelijke opgaven toegespitst naar het plangebied. Op deze manier ontstaat een beeld van de onderkende landschappelijke en cultuurhistorische kwaliteiten en de gewenste ontwikkelingsrichting.

3.1 Rijk

3.1.1 Erfgoedwet

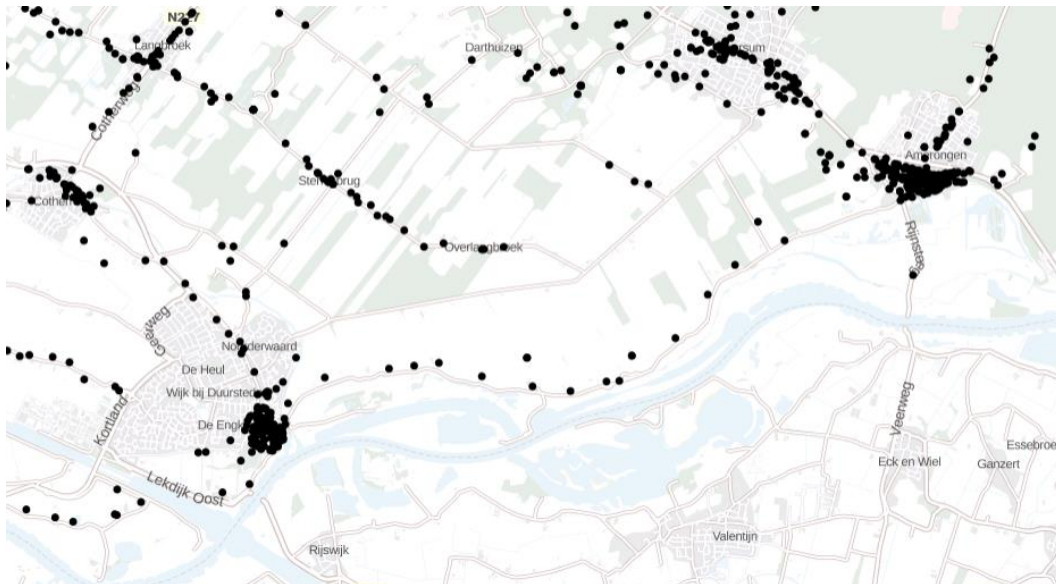
De wet- en regelgeving op rijksniveau rondom cultureel erfgoed is vastgelegd in de Erfgoedwet. Daarin is geregeld hoe monumenten aangewezen kunnen worden als beschermd monument en hoe deze beschermd zijn. Voor wijzigingen aan monumenten (en hun omgeving) is afstemming met en advies van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) nodig voor vergunningverlening. Er worden in de Erfgoedwet verschillende monumenten onderscheiden:

- rijks-, provinciaal of gemeentelijk gebouwd monument;
- beschermd stads- of dorpsgezicht;
- rijks-, provinciaal of gemeentelijk archeologisch monument.

Gebouwde monumenten

In Wijk bij Duurstede en Amerongen en langs de dijk zijn diverse rijks- en gemeentelijke (gebouwde) monumenten aanwezig. Niet alle staan onder directe invloedssfeer van de dijkversterking maar kunnen mogelijk wel worden beïnvloed.

Een groot aantal monumenten (rijks en gemeentelijk) bevindt zich in de oude binnenstad van Wijk bij Duurstede. Rondom de dijk staan onder meer het Kasteel Duurstede, de walmuur/beermuur, de korenmolen 'Rijn en Lek' (met molenbiotoop), het Veerhuis, en huizen met scheidsmuur langs de beermuur. Aan de oostzijde ligt de damsluis (Acces Kromme Rijn, Nieuwe Hollandse Waterlinie) in de dijk. Langs de dijk staan een aantal beschermde boerderijen (onder meer Eerste Veertig Gaarden en De Ark), en voormalige woontoren/buitenplaats Natewisch en Waayestein (stenen kamer). Binnen de Amerongen op de aansluiting met de dijk staan een aantal monumentale huizen (zoals het Drostehuis) en boerderijen en het Kasteel Amerongen met onder meer de Oranjerie.

Figuur 3.1 overzicht gebouwde monumenten

(bron: <http://nationaalgeoregister.nl/geonetwork/srv/dut/catalog.search#/map>)

Beschermd stadsgezicht Wijk bij Duurstede

De binnenstad van Wijk bij Duurstede is aangewezen als beschermd Stadsgezicht. Daarin worden onder meer de historische samenhang, de parcellering en de karakteristieke elementen beschermd, maar ook het 'stadssilhouet' en het aangezicht.

Beschermd dorpsgezicht Amerongen

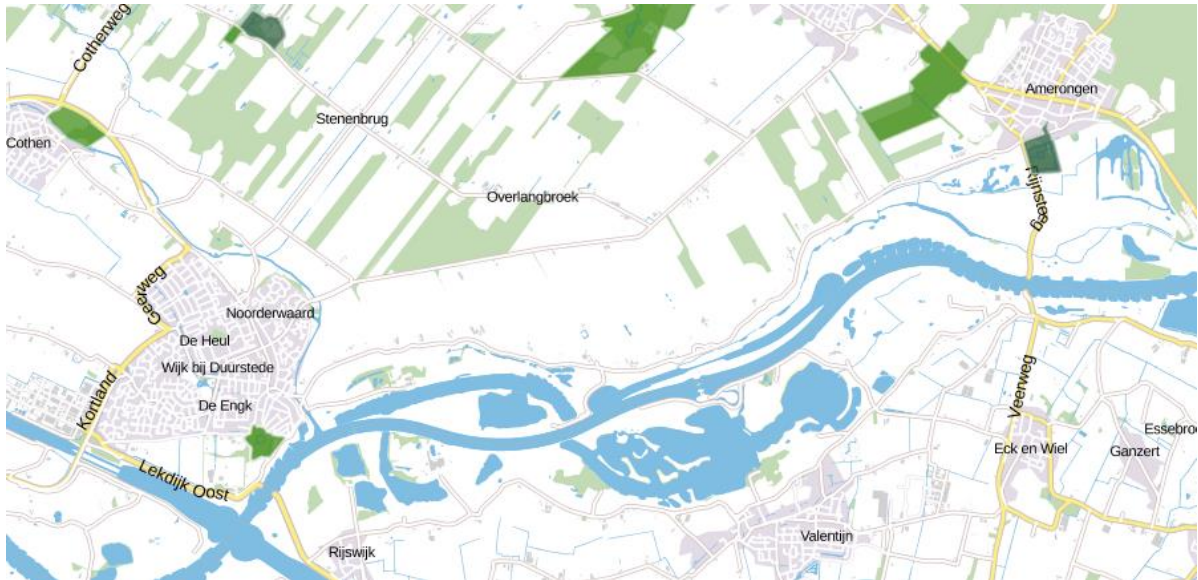
Het aanzicht van de kern Amerongen behoort tot het beschermd dorpsgezicht. Dit houdt in dat een zone om de kern beschermd wordt en gevrijwaard moet blijven van opgaande beplanting en bebouwing, waarmee het zicht op de kern verstoord kan worden.

Figuur 3.2 beschermde stads- en dorpsgezichten (bron: www.cultureelerfgoed.nl)

Rijksbeschermd Buitenplaatsen

Het rijk beschermd ook groen erfgoed. Daaronder vallen de buitenplaatsen Kasteel Amerongen en Kasteel Duurstede. Het gaat daarbij om de samenhang tussen het groen en de gebouwen en de historische betekenis van de buitenplaatsen voor de ontwikkeling van het gebied.

Figuur 3.3 Rijksbeschermd buitenplaatsen (bron: www.cultureelerfgoed.nl)

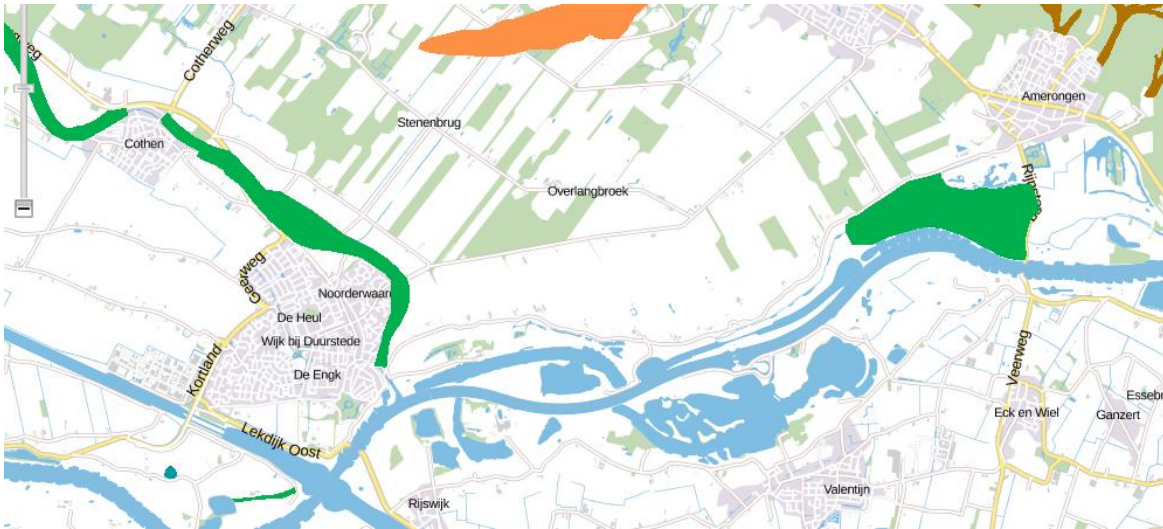
3.2 Provincie

3.2.1 Provinciale Ruimtelijke Structuurvisie 2013-2028

De Provinciale Ruimtelijke Structuurvisie 2013-2028 (PRS) geeft de ruimtelijke ambities weer van de provincie Utrecht. Hierin staat welke doelstellingen de provincie van provinciaal belang acht, welk beleid bij deze doelstellingen hoort én hoe dit beleid uitgevoerd wordt. Deels loopt deze uitvoering via de Provinciale Ruimtelijke Verordening 2013 (PRV) die tegelijk met de PRS is opgesteld. Beschermde kwaliteiten relevant voor dit onderzoek zijn: aardkundige waarden, de Cultuurhistorische Hoofdstructuur CHS, en het Landschap Rivierengebied.

Aardkundige waarden

De provincie heeft aardkundig waardevolle gebieden aangewezen die iets vertellen over de natuurlijke ontstaanswijze van een gebied. De Amerongse Bovenpolder-West en de Kromme Rijn Cothen-Wijk bij Duurstede liggen in de invloedssfeer van de dijkversterking. Het zijn gebieden met oeverwal en/of oude rivierbedding.

Figuur 3.4 aardkundig waardevolle gebieden, bron: www.provincie-utrecht.nl/loket/kaarten

Cultuurhistorische Hoofdstructuur (CHS)

De Cultuurhistorische Hoofdstructuur geeft aan hoe de provincie Utrecht met de cultuurhistorische waarden omgaat en geeft uitwerking aan de structuurvisie. De cultuurhistorische waarden staan aangegeven in de digitale cultuurhistorische Atlas van de Provincie Utrecht (CHAT). Het beleid is 'behouden door te ontwikkelen' door cultuurhistorische elementen en structuren te behouden en mee te nemen bij planvorming en uitvoering. De speerpunten van het beleid zijn: historische buitenplaatsenzones, militair erfgoed, agrarisch cultuurlandschap en archeologie. Voor de dijkversterking zijn daarbij van belang:

- Kasteel Duurstede met Boerderijk Wildekamp en zichtlijnen, de buitenplaats Amerongen met zichtlijnen, Toren Natewisch;
- het toevoerkanaal en acces, met damsluis en kwelkom naar de Kromme Rijn (Nieuwe Hollandsche Waterlinie);
- de verkavelingsstructuren (zowel binnen- als buitendijks (oudhoevig land);
- en de Limes (volgt de loop van de Lek en Kromme Rijn) van belang.

Het behouden van openheid in het gebied wordt belangrijk geacht om zichtlijnen naar torens en ander historische hoge elementen, dorpen en steden te behouden. Daarnaast ligt het meest oostelijke tracé binnen het molenbiotop van de Molen Maallust in Amerongen.

Daarnaast is het dijk- en wegtracé van waarde geacht, als ook de elementen: Kerk Leut, Steenfabriek Lunenburgerwaard, stuw Amerongen, Paal van Hoogheemraadschap Lekdijk Bovendams (beginpunt dijk bij Amerongen).

Landschap Rivierengebied

De provincie onderscheid verschillende landschappen in de Structuurvisie. De Lekdijk ligt in het 'Landschap Rivierengebied'. Het beleid is gericht op het beschermen, behouden en versterken van de kernkwaliteiten:

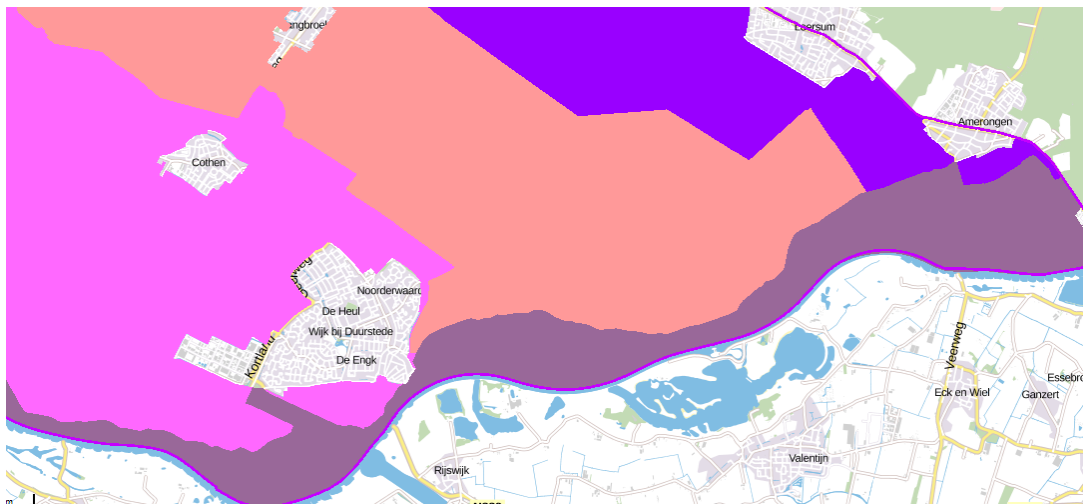
- schaalcontrast van zeer open naar besloten;

- samenhangend stelsel van rivier - uiterwaard - oeverwal - kom;
- samenhangend stelsel van hoge stuwwal - flank - kwelzone - oeverwal – rivier;
- de Kromme Rijn als vesting en vestiging.

Het Landschap Rivierengebied is verder opgedeeld in deelgebieden waarin de kernkwaliteiten verschillende accenten hebben. Het gaat om de deelgebieden:

- Nederrijn-Lek: In essentie een open landschap rond de rivier en parallelle dijken, met weiden en vloedbosjes, steenfabrieken en veerhuizen aan dwarskades, boerderijlint langs de dijk en panoramische uitzichten over de omgeving;
- Flank: In essentie een bosrijk gebied rond de oude weg van Utrecht naar Keulen, met statige landhuizen, tabaksschuren, een kralensnoer van dorpen en talrijke lanen en zichtrelaties de helling af (de Utrechtse heuvelrug wordt als zelfstandig landschap in een apart gebiedskatern uitgewerkt);
- Langbroeker Wetering: In essentie een nat, vlak gebied rond een weg en wetering in een asymmetrisch profiel, met een lint van ridderhofsteden en boerderijen en aan weerszijden een opstreckende verkaveling met een ritmische afwisseling van bosjes, kavelbeplanting en velden;
- Kromme Rijn: In essentie een slingerend landschap met de Kromme Rijn en provinciale weg als belangrijkste hedendaagse lijnen, voerend langs dorpen, boomgaarden, weilanden en akkers, met een grote variatie aan dwarsrelaties. Bijzonder is dat de rivier en de belangrijkste weg zich in de loop der eeuwen diverse malen verlegd hebben, wat herkenbaar is aan diverse oude rivierlopen en oude wegen met bebouwingslinten.

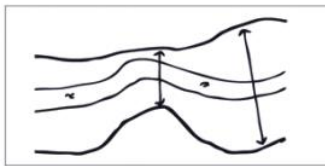
Naast algemene kwaliteiten beschermd de provincie kleine Landschapselementen. Het gaat in het gebied om knotwilgen, met name in de Amerongse Bovenpolder-West.

*Figuur 3.5 kwaliteitskaart: onderdeel rivierenlandschap, deelgebieden Flank (van de Utrechtse Heuvelrug), Langbroeker Wetering, Kromme Rijn, Nederrijn-Lek.
(bron www.provincie-utrecht.nl/loket/kaarten)*

3.2.2 Kwaliteitsgids voor de Utrechtse Landschappen

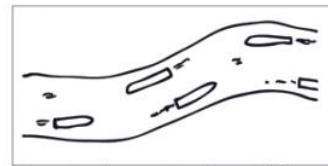
De Kwaliteitsgids gaat dieper in op de kernkwaliteiten van het landschap van Utrecht en geeft handvatten hoe hiermee om te gaan. De Kwaliteitsgids wordt als richtsnoer en inspiratiebron gebruikt door professionals die werkzaam zijn in het landschap om plannen en projecten verder te helpen. Bij ontwikkelingen vraagt de provincie hiervan gebruik te maken. De opgave van de dijkversterking spelen zich af binnen het deelgebied Nederrijn-Lek. Daarbij wordt ook de binnendijkse zone meegenomen. De kernkwaliteiten zijn verbeeld en worden hiernavolgend weergegeven:

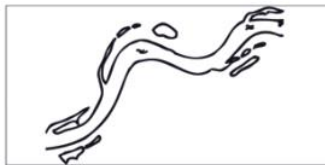
wisselende afstand tussen rivier en dijk

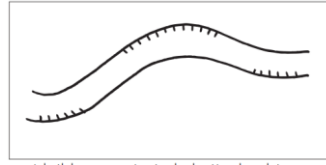
lage zomerdijk tussen rivier en winterdijk

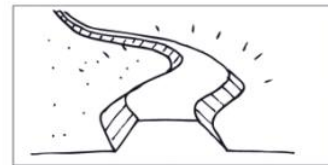
rivier met scheepvaart verkeer, zichtbaar en toegankelijk

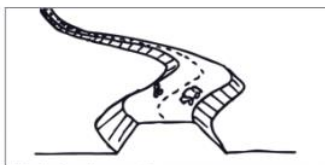
waterlopen, strangen en plassen volgen de meandering van de rivier

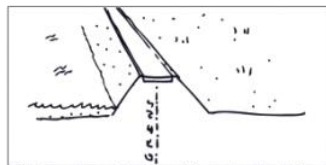
met kribben verstevigde buitenbochten van de rivier

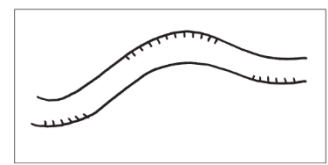
dijk ligt als kaal element in het landschap

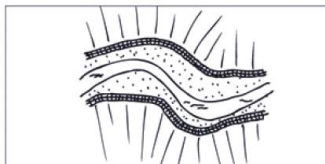
dijk als lokale ontsluitingsweg en recreatieve route

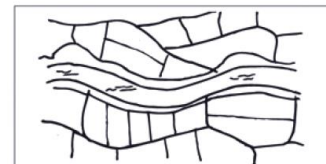
dijk (en de grebbeberg) is waterscheiding en vormt een harde grens in het landgebruik

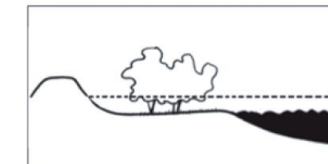
met kribben verstevigde buitenbochten van de rivier

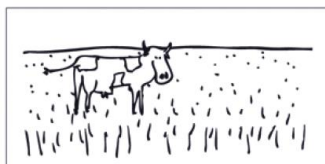
open kernzone tussen de winterdijken en een soms ruime invloedssfeer daarbuiten

binnendijks een onregelmatige blokverdeling op basis van stroomgeulen

weide en natuur onder invloed van regelmatige overstroming van de rivier

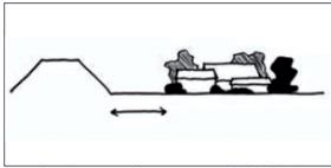
weide en hooiland

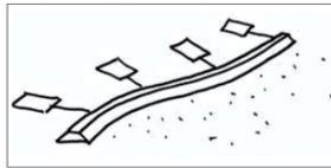
natte riviergebonden natuur met bosjes, riet en wilgen

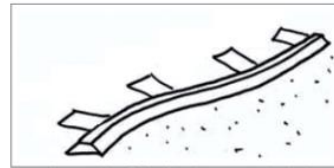
buitendijkse verkaveling haaks op de dijk

boerderijen aan de voet van de dijk, op enige afstand (binnendijks)

boerderijen vormen samen een open lint van 'eilanden' langs de dijk (Amerongen, Wijk bij Duurstede)

boerderijen bij Schalkwijk tegen de dijk aan gelegen

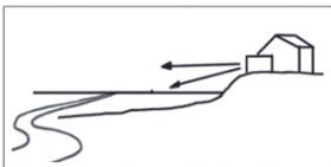
erf is een samenstelling van gebouwen en opgaande beplanting

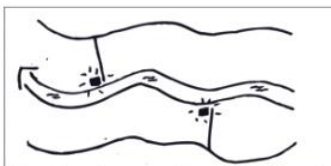
woonhuis staat centraal en is het meest gedetailleerd, bijgebouwen zijn puur functioneel

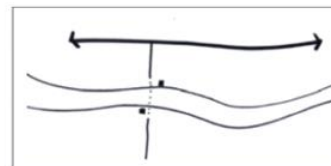
woonboten in dode rivierarmen, haaks op de dijk

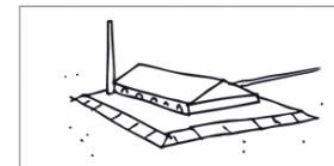
bebouwing op de stuwwalstijlrand langs de rivier

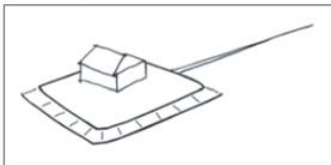
bijzondere elementen liggen direct aan de rivier, met doodlopende dwarskades naar de dijk

veerpontverbindingen over de rivier bij veerhuizen zijn vrijwel enige fysieke relatie met de overkant

verhoogd liggende steenfabrieken, veelal met loskade aan de rivier

verhoogd liggend veerhuis, met (oude) aanlegplaats voor een pont

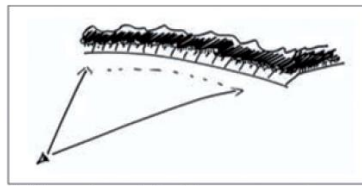
bruggen van grootschalige infrastructuur over de Lek/Nederrijn

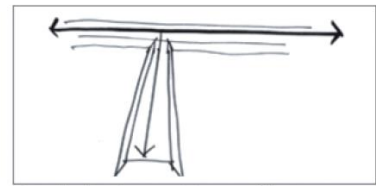
stuwcomplexen

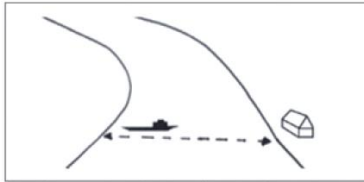
panoramisch uitzicht vanaf de hoge dijk over de omgeving

zicht op stuwwal, kerktorens en molens

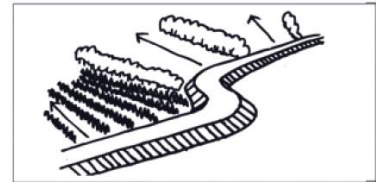
dwarskades tussen rivier en dijk

fysieke oversteek over de rivier bij veerhuizen

stads- en dorpsgezichten aan de overzijde van de rivier

opgaande beplanting haaks op de dijk e begeleid zicht naar het achterland

Figuur 3.6 ruimtelijke kwaliteiten rivierengebied

(bron: Kwaliteitsgids Utrechtse Landschappen, Gebiedskatern Rivierengebied, provincie Utrecht, Juli 2011)

Voor de aansluiting van de deelgebieden Nederrijn-Lek en Kromme Rijn bij Wijk bij Duurstede wordt aandacht gevraagd:

- de plek waar Kromme Rijn en Lek splitsen is nu nauwelijks beleefbaar en vraagt om ruimtelijke uitwerking;
- het voor Utrechtse begrippen, unieke rivierfront biedt veel kansen om de geschiedenis van Dorestad als machtige handelsstad aan de Kromme Rijn te tonen. Deze mogelijkheden moeten worden benut, zowel bij ontwerpogaven als in educatie en communicatie;
- het eeuwenlange beheersen van de rivier door de mens met dijken, vergraven rivierstromen en grootschalige civiele werken als resultaat. Deze 'werken' moeten in stand worden gehouden en getoond worden. De kruising van Lek en Amsterdam-Rijnkanaal is hierbij een voorbeeld van de hedendaagse handel over het water.

Belangrijke kernkwaliteiten van het deelgebied Kromme Rijn voor het raakpunt met de Lek zijn:

- Kromme Rijn is een onbedijkte rivier;
- Kromme Rijn is door lage begroeiing zichtbaar;
- Jaagpad langs de Kromme Rijn;
- dorpen/steden liggen op één oever van de Kromme Rijn, gaan er niet overheen;
- kastelen en landgoederen langs de Kromme Rijn, veelal buiten het dorp.

De volgende ontwikkelprincipes zijn gegeven om een dijkversterkingsopgave goed in te passen:

- dijkverbreding houdt afstand tot boerderijen lint;
- erven groeien naar zij- en achterkant, houden afstand tot de dijk en tot elkaar;
- dijkzone intiemer maken door binnendijks te beplanten en zo contrast met openheid te vergroten;

- bij binnendijkse natuurontwikkeling blijft verkaveling zichtbaar;
- natuur is gebaseerd op de karakteristieken van het cultuurlandschap (b.v. geen kunstmatige heuvels in de uiterwaarden);
- buitendijkse natuurontwikkeling gebaseerd op de karakteristiek van rivier-dynamiek;
- max. 5% opgaande beplanting in de uiterwaarden zodat dit het zicht op de stuwwal niet blokkeert;
- maximaal 5% opgaande beplanting in de uiterwaarden in verband met doorstroomprofiel;
- in het buitendijkse gebied is de mens te gast;
- nieuwe recreatieve functies koppelen aan steenfabrieken en/of veerhuizen;
- ontwikkelen naar de rivierdynamiek in parallelle richting buitendijks en haaks binnendijks;
- met minimale ingrepen recreatief toegankelijk maken van landschap: plank over een sloot / opstap over afrastering.

3.3 Regionaal - Landschapsontwikkelingsplan Kromme Rijngebied+ (2007)

Voor het buitengebied van de gemeenten Zeist, Wijk bij Duurstede, Bunnik, De Bilt, Houten en Utrechtse Heuvelrug is een landschapsontwikkelingsplan opgesteld. Dit plan ziet toe op de landschappelijke kwaliteiten van het buitengebied en de gemeenten.

Doel van het Landschapsontwikkelingsplan (LOP) is het behouden, versterken en het ontwikkelen van de landschappelijke kwaliteiten en samenhang in haar plangebied.

Specifieke doelstellingen van het LOP zijn:

- waarborgen van het cultureel erfgoed en een goede leefomgeving voor de toekomstige generaties door functies op een adequate wijze te situeren en vorm te geven;
- versterken van de identiteit en leefbaarheid van het landschap;
- stimuleren van de betrokkenheid (inhoudelijk en/of financieel) van de burger bij de kwaliteit van het landschap en de leefomgeving en stimuleren van lokale en regionale initiatieven voor verbetering van het landschap.

Vormen van een helder referentiekader vanuit landschapskwaliteit voor beoordeling van en advisering bij nieuwe ontwikkelingen.

De visie van het LOP bestaat uit een landschaps- en een natuurvisie. De landschapsvisie gaat in op de gewenste ontwikkeling van de identiteit van de verschillende landschapstypen, de historische patronen, de groenstructuren en de ruimtelijke kwaliteiten die karakteristiek zijn. Ze is gebaseerd op en vormt een uitwerking van vastgesteld beleid op diverse niveaus.

Het plangebied van het LOP is verdeeld in een aantal deelgebieden met eigen ruimtelijke kwaliteiten waar onder:

Zuidflank heuvelrug

- De zuidflank is eveneens befaamd om de Stichtse Lustwarande, en reeks van kastelen, buitens en landgoederen welke zich tussen het eind van de 18e eeuw en het begin van de 20e eeuw ontwikkeld heeft langs de eeuwenoude weg Utrecht-Arnhem. Vanuit deze kastelen en buitens zijn vele kenmerkende structuren in het landschap ontstaan, zoals zichtlijnen, lanen en ook grote ontginningen.

Coulissenlandschap Langbroek

- Zeer heldere landschappelijke opbouw met slagenverkaveling, afwisselende langgerekte bossen en weiden en bebouwingslinten langs weteringen.
- Reeks van Middeleeuwse ridderhofsteden en kastelen.
- Kwelgebied vanuit de heuvelrug.
- Plaatselijk bijzondere natte natuurgebieden.

Uiterwaarden Nederrijn en Lek

- Bovenregionale structuur met veel dynamiek en ruimte.
- Dijk als herkenbare doorgaande lijn in het landschap.
- Er vindt een omvorming plaats van agrarisch gebruik naar dynamische natuurrivier.
- Ten zuiden van Amerongen waardevolle hooilanden en meidoornstruwelen.

Nieuwe ontwikkelingen binnen de deelgebieden moeten aan de kernkwaliteiten getoetst worden.

3.3.1 Beeldkwaliteitsplan Kromme Rijngebied+ (juli 2010)

Aansluitend op het LOP is een beeldkwaliteitsplan gemaakt. Hierin wordt nader ingegaan op de gewenste beeldkwaliteit van het buitengebied. Het deelgebied Uiterwaarden Nederrijn en Lek is onder meer het volgende van belang voor de dijkversterkingsopgave:

- dijk als herkenbare doorgaande lijn met, bovenop naar beide zijden een weids uitzicht;
- weg op dijk heeft een open profiel en is landelijk, rustig en sober, gebruik zo min mogelijk markeringen en kleuren op de weg; binnendijs grote vrij liggende historische boerderijen en erven;
- buitendijs bovenregionaal dynamisch en ecologisch riviersysteem;
- cultuurhistorische geschiedenis en waarden (verkaveling, landschapselementen, steenfabrieken en reliëf);
- het Amsterdam Rijnkanaal dient herkenbaar te blijven aan de hoge populieren- en essenbeplanting en markante bruggen. Zij kan meer als functionele lijn ontwikkeld worden door de aanleg van doorgaande fietspaden en recreatieve uitkijk en rustpunten.

3.4 Gemeente Wijk bij Duurstede

3.4.1 Structuurvisie Wijk bij Duurstede 2020 (2010)

Op 2 februari 2010 heeft de gemeenteraad de Structuurvisie Wijk bij Duurstede 2020 vastgesteld. Dit vormt de basis voor het ruimtelijk beleid en geeft aan welke structuren waardevol zijn en waar kansen liggen voor versterking en/of transformatie naar nieuwe ruimtelijke functies. In de visie worden een aantal deelgebieden aangewezen. Voor het buitengebied zijn de volgende deelgebieden van belang.

- de Langbroekerwetering;
- het gebied rond de Kromme Rijn;
- het agrarisch gebied tussen Kromme Rijn en Amsterdam-Rijnkanaal;
- het gebied Nederrijn, Lek en uiterwaarden.

Nederrijn, Lek en uiterwaarden

In dit deelgebied is de nadruk gelegd op de blauwe en groene functies, zoals Ruimte voor de Rivier, natuur en ecologie (Natura 2000 met vogelrichtlijn/ en/of fourageergebied). De agrarische sector speelt een ondersteunende rol als beheerder van dit landschap. Plaatselijk zijn in de uiterwaarden andere functies aanwezig zoals recreatieve plekken. Doelstellingen uit het uitvoeringsprogramma voor dit gebied zijn onder meer:

- meer ruimte voor de rivier;
- herinrichten recreatiegebied Gravenbol;
- ontwikkelen waterrecreatie;
- ontwikkelen rivierfront;
- ontwikkelen en-of versterken van natuurwaarden.

3.4.2 Bestemmingsplan buitengebied Wijk bij Duurstede 17 februari 2015

Landschap

In het plangebied zijn verschillende landschapstypen te onderscheiden. Het plangebied valt onder het rivierkleilandschap. De dijk en omliggend gebied hebben de dubbelbestemming waarde-landschap. De belangrijkste kenmerken en kwaliteiten zijn:

- halfopen tot open landschap;
- hogere stroomruggen afgewisseld door lage komgebieden (Langbroek en Schalkwijk);
- onbedijkte Kromme Rijn en oude rivierlopen;
- op de stroomruggen een halfopen landschap met onregelmatige blokverkaveling en veel fruitteelt;
- boerderijlinten op de stroomruggen;
- in de kommen ontginningsweteringen met smalle cope- en slagenverkaveling afgewisseld met sloten;
- Lek met uiterwaarden en dijken;
- aaneengesloten natte natuur in de uiterwaarden.

Specifiek beleid voor het landschap is vastgelegd in het Landschapsontwikkelingsplan Kromme Rijn+.

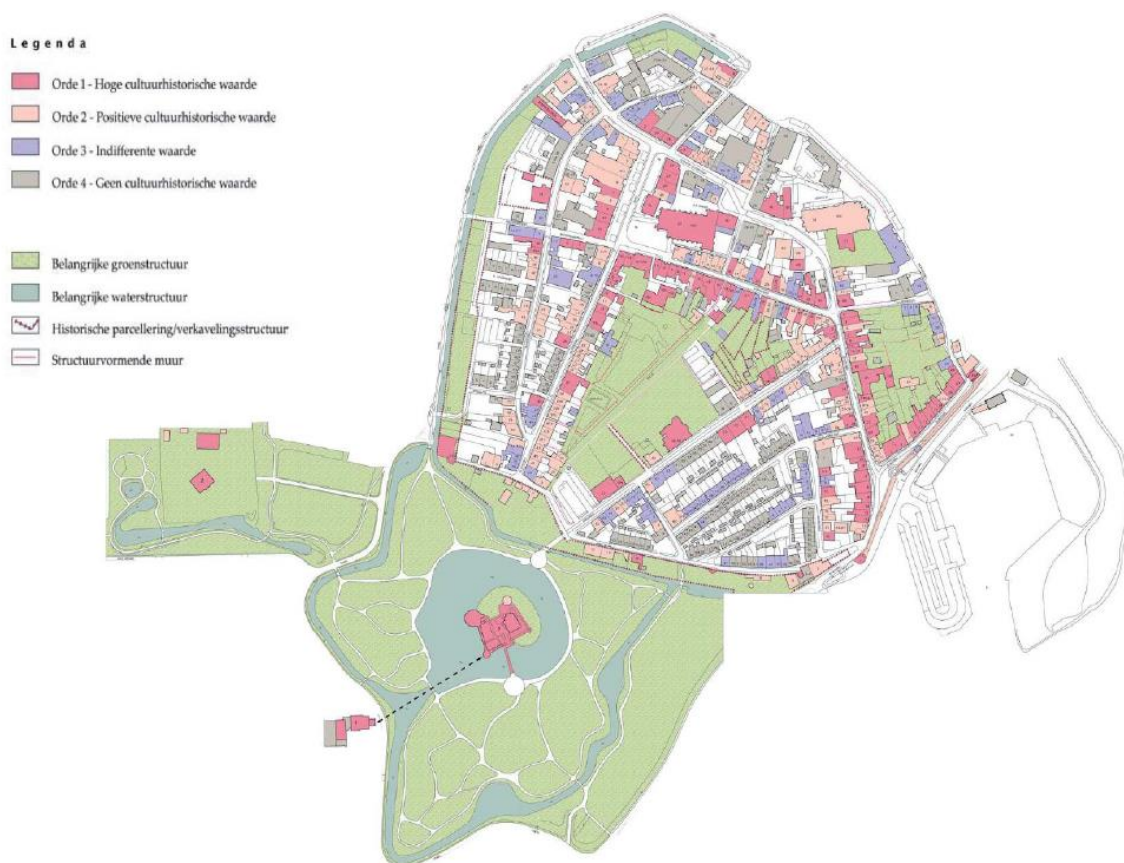
Cultuurhistorie

Het gebied is cultuurhistorisch zeer waardevol en heeft een rijke geschiedenis. Dit vertaalt zich niet direct in de regels. Het beschermd stadsgezicht van Wijk bij Duurstede (zone rondom de stad ligt in het buitengebied) en de monumenten worden via de Erfgoedwet geregeld.

3.4.3 Bestemmingsplan binnenstad Wijk bij Duurstede (juni 2010)

Cultuurhistorie

De cultuurhistorische waarden van de binnenstad van Wijk bij Duurstede zijn zeer hoog. Deze zijn vastgelegd in de Cultuurhistorische Waardenkaart (Cultuurhistorische waardenanalyse en -bepaling, historische kern Wijk bij Duurstede, Archimedia, 2009). Van grote waarde zijn onder meer het stratenpatroon, de verkaveling, de walmuur/beermuur en de bebouwingskarakteristiek. Het bestemmingsplan regelt de bescherming, maar deze wordt voor een groot deel via de Monumentenwet bepaald omdat het een beschermd Stadsgezicht is. Het toetsingskader voor ingrepen in de binnenstad wordt gevormd door de Cultuurhistorische Waardenkaart.

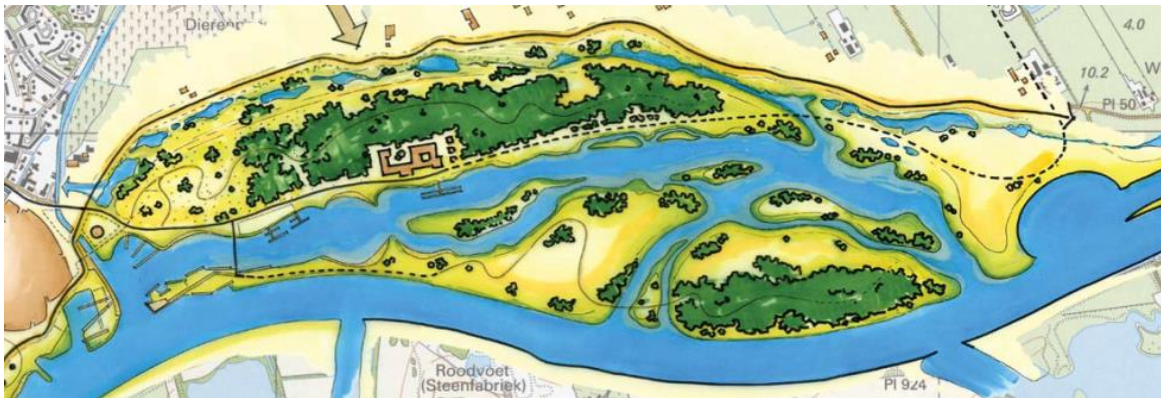

Figuur 3.7 Cultuurhistorische waardenkaart

(bron: Cultuurhistorische waardenanalyse en -bepaling, historische kern Wijk bij Duurstede, Archimedia, 2009)

3.4.4 Visie Rivierfront Wijk bij Duurstede (13 december 2011)

De Visie Rivierfront geeft aan wat de gemeente Wijk bij Duurstede wenst met het hele gebied langs de rivier. Strekking is om in de gebieden die het meest ver van de binnenstad zijn gelegen, natuur te realiseren. Anderzijds wordt recreatie in het buitengebied, vooral in het gebied gelegen nabij de binnenstad, gestimuleerd. Het idee daarbij is dat de Bosscherwaarden ten zuiden van het Amsterdam-Rijnkanaal (voornamelijk agrarisch) en de Gravenbol in de Lunenburgerwaard ten oosten van Wijk bij Duurstede (deels recreatieterrein) natuurgebied worden. De recreatiefunctie krijgt een plek ten oosten van de inlaat van de Kromme Rijn.

Figuur 3.8 Visiekaart rivierfront Gravenbol en Lunenburgerwaard (bron: Ruimtelijke Agenda Wijk bij Duurstede 2016)

3.4.5 Gebiedsontwikkeling Bosscherwaarden

De uiterwaard Bosscherwaarden ligt bij Wijk bij Duurstede net ten zuiden van het Amsterdam-Rijnkanaal. Momenteel (september 2018) is nog geen besluit genomen over het initiatief van delving van grondstoffen in combinatie met natuurontwikkeling. Een mogelijk onderdeel van de ontwikkeling Bosscherwaarden betreft de aanleg van een recreatieve voorziening (strand) in de Lunenburgerwaard ten oosten van Wijk bij Duurstede.

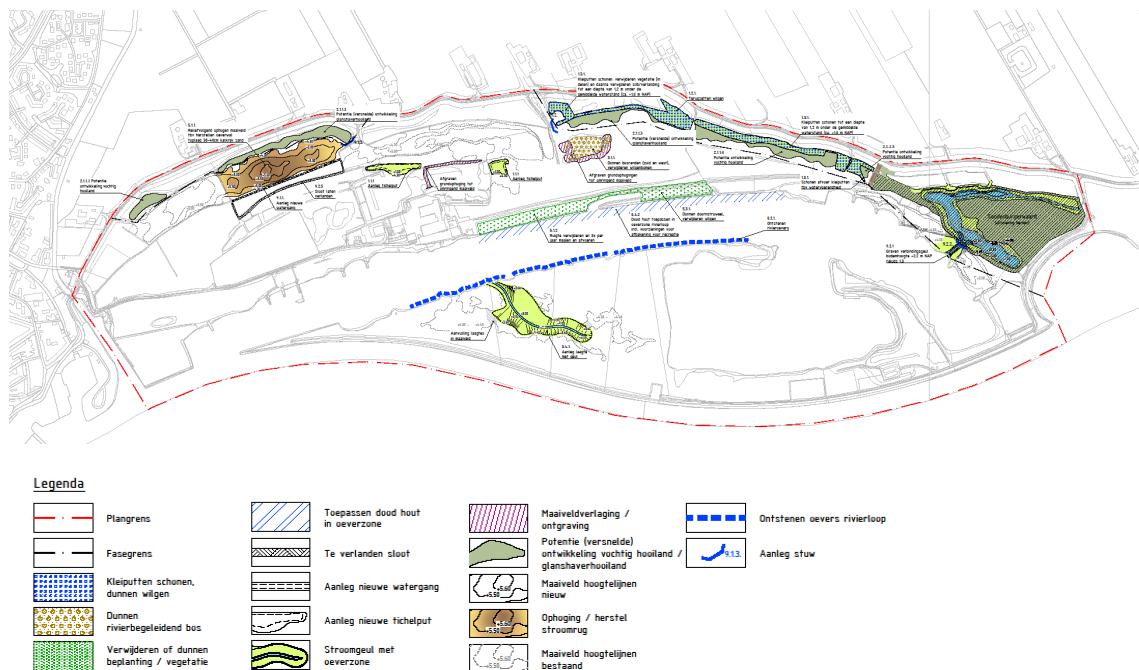
Deze ontwikkeling ligt daarmee buiten de directe invloedssfeer van het deelproject Wijk bij Duurstede-Amerongen. Indirect zijn er mogelijk wel invloeden. Zo monitort het waterschap nauwkeurig of deze ontwikkeling geen negatieve effecten heeft (tijdelijk of permanent) op de waterstanden in de rivier, grondwater of op de dijk zelf. De samenhang met de dijkversterking wordt nader onderzocht in deelproject 6 Prinses Irenesluis-Culemborgs Veer van het dijkversterkingsproject 'Sterke Lekdijk'. Dit deelproject start naar verwachting vanaf 2021.

3.4.6 Gebiedsontwikkeling Lunenburgerwaard

De Lunenburgerwaard is een natuurgebied ten oosten van Wijk bij Duurstede. Het is onderdeel van Natuurnetwerk Nederland en Natura2000 Rijntakken. Het uiterwaardengebied wordt in het noorden begrensd door de Lekdijk en in het zuiden door een afgesneden arm van de Nederrijn (recreatiegebied Gravenbol). De totale oppervlakte van het uiterwaardencomplex is circa 90 hectare.

De provincie Utrecht heeft opdracht gegeven aan Gebiedscoöperatie O-gen om samen met de gemeente Wijk bij Duurstede, Rijkswaterstaat, Utrechts Landschap, HDSR, eigenaren en

omwonenden tot een inrichtingsplan voor de Lunenburgerwaard te komen. Momenteel (september 2018) is een Voorlopig Ontwerp (VO) gereed. Een deel van de beoogde maatregelen ligt daarbij in de directe invloedssfeer van de dijk. Daarom is het verder uitwerken tot een Definitief Ontwerp (DO) tijdelijk stil gelegd om de samenhang met de dijk nauwkeurig in beeld te brengen. Er wordt onderzocht welke meerwaarde een koppeling biedt. Mogelijk kan een beter ontwerp ontstaan of kunnen werkzaamheden worden gecombineerd. Uitgangspunt is dat dijk en gebiedsontwikkeling aparte procedures en eigen besluitvorming kent. Het ontwerp van gebied en de versterking van de Lekdijk worden nauwkeurig op elkaar afgestemd.

Figuur 3.9: Impressie van maatregelenkaart uit het concept-VO gebiedsontwikkeling Lunenburgerwaard

3.5 Gemeente Utrechtse Heuvelrug

3.5.1 Structuurvisie 2030 'Groen dus Vitaal' (2010)

De gemeente Utrechtse Heuvelrug heeft in haar structuurvisie lijn gebracht om ontwikkelingen wel of niet toe te staan of kwaliteiten wel of niet verder te ontwikkelen. Bestaande waarden voor natuur, landschap en cultuurhistorie en de samenleving vormen het kader voor ontwikkelingen dan verhoogt voor iedereen de waarde van de leefomgeving. De ontwikkeling voor het rivierengebied is gericht op natuur en ten westen van de Stuw Amerongen ook op recreatief medegebruik

3.5.2 Bestemmingsplan buitengebied OMMA Overberg Maarn Maarsbergen Amerongen (12 oktober 2017)

Landschap

Het bestemmingsplan beschermt het landschap door de toekenning en beperking van functies die overeenkomen met het gewenste landschappelijk beeld zoals vastgelegd in het Landschapsontwikkelingsplan Kromme Rijn+. Eventuele ontwikkelingen moeten voldoen aan het LOP.

Cultuurhistorie

De waarden worden vooral gevormd door de combinatie van de dijk en de daaraan gelegen boerderijen met het open achterland van de Langbroeker Wetering. Landschapselementen als het waardevol lint langs de dijk en de verkavelingsstructuur van de Langbroeker Wetering, worden behouden door geen ontwikkelingen toe te laten. Waar mogelijk worden landschapselementen ontwikkeld

3.6 Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden

3.6.1 Kwaliteitskader Noordelijke Rijn- en Lekdijk Amerongen – Schoonhoven (2016)

Om de dijkversterking van de Lekdijk goed in de omgeving in te passen en om (ruimtelijke) ontwerpkeuzes te kunnen maken is het Kwaliteitskader Noordelijke Rijn- en Lekdijk Amerongen – Schoonhoven opgesteld. Dit is gedaan binnen het project “dijkversterking Centraal Holland” (DCH; een gezamenlijk initiatief van Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden, Rijkswaterstaat Midden-Nederland, Hoogheemraadschap van Rijnland en Hoogheemraadschap Amstel, Gooi en Vecht. Het kwaliteitskader richt zich specifiek op de dijk en heeft daarbij 3 doelen:

- inventariseren, analyseren en vastleggen van de aanwezige omgevingskwaliteiten;
 - inventariseren van de ruimtelijke ontwikkelingen en mogelijke meekoppelkansen;
 - een visie op de dijkversterkingsopgave en het afleiden van generieke ontwerpprincipes.
- Het Kwaliteitskader is een richtinggevend kompas voor de inpassing en het ontwerp van de dijkversterking, bedoeld om onder meer projectoverschrijdende samenhang en kwaliteit te bewaken.

Kernkwaliteiten

De volgende kernkwaliteiten staan centraal bij de dijkversterking, specifiek gemaakt voor het traject van de ‘Stichtse Nederrijndijk’:

- De dijk is continue in een subtiel veranderend landschap:
 - groene dijk en beermuur in Wijk bij Duurstede;
 - wisselend grondgebruik en openheid in het omliggende landschap.
- De dijk is een grens tussen twee verschillende vormen van occupatie en landgebruik:
 - contrast tussen structuur in Uiterwaarden en Langbroekerwetering;
 - dijk is een ontginningslint;
 - verkaveling en boerderijen georiënteerd op de dijk;
 - steenfabriek Lunenburgerwaard herinnert aan de kleiwinning;
 - ecologische relaties tussen binnendijkse en buitendijkse natuur.
- De dijk laat een historisch en tijdloos gevecht tegen het water zien:

- as van herinnering door kronkels in de dijk, ingedijkt land oudhoevig land;
- Kasteel Amerongen.
- De dijk is een recreatieve as langs aantrekkelijke terreinen:
 - inundatiesluis in de dijk bij de Kromme Rijn (Nieuwe Hollandse Waterkering);
 - stuwencomplex;
 - vergezicht op Amerongen en de Stuwwal, op Wijk bij Duurstede en de Lek;
 - unieke verbinding tussen stuwwal en de uiterwaarden;
 - veel fietsverkeer en wandelaars.
- De dijk wordt verrijkt door de passage langs belangwekkende structuren:
 - op oeverwal;
 - Wijk bij Duurstede, direct aan de Lek en met beermuur als kering.

Ontwerpprincipes

De visie op de dijkversterking is uitgewerkt in ontwerpprincipes:

- ontwikkel de dijk als een leesbare en krachtige verdediging tegen het water;
- maak de geschiedenis van de dijk leesbaar;
- geef vorm aan het landschap vanuit historische inspiratie;
- maak de dijk een beleving voor alle gebruikers; versterk de dijk als recreatieve as;
- gebruik de dijk als ecologische verbinding;
- maak een zichtbare relatie tussen de dijk en kruisende structuren;
- behoud woningen en beplantingsstructuren.

4 Conclusie waarden

Uit de beleidsanalyse leiden wij af dat de in hoofdstuk 2 beschreven landschappelijke en cultuurhistorische waarden vrijwel geheel beleidsmatig beschermd worden of dat de ruimtelijke sturing vanuit overheidswege gericht is op het in stand houden van deze waarden. Het Kwaliteitskader benoemt vrijwel alle gesignaleerde waarden. In dit hoofdstuk zijn de waarden geordend om in het vervolg beoogde dijkversterkingsmaatregelen te kunnen beoordelen.

4.1 Aardkundige Waarden

Aardkundige waardevolle gebieden zijn gebieden met oeverwal en/of oude rivierbedding. Deze liggen in de:

- Amerongse Bovenpolder-West en;
- in de zone de Kromme Rijn Cothen-Wijk bij Duurstede.

Deze gebieden raken de dijk. Bij dijkversterking worden bij voorkeur geen maatregelen genomen binnen de begrenzing. Als dit wel het geval is dan zal onderzoek naar de effecten moeten worden gedaan.

4.2 Landschappelijke waarden¹

De dijk als landschappelijk element:

- enerzijds als herkenbare en dominante verbindende structuur, zowel visueel-ruimtelijk als functioneel-ruimtelijk;
- anderzijds juist als scheidslijn tussen buitendijks en binnendijks landschap, eveneens zowel visueel-ruimtelijk als functioneel-ruimtelijk.

Dijktracés met een karakteristiek profiel (passend bij de specifieke omgeving):

- Amsterdam Rijnkanaal: rechte kanaaldijk met heldere begrenzingen;
- rivierdijk Wijk bij Duurstede direct aan de Neder-Rijn, slingerende schaaldijk met korte buiten berm en kribben, landgebruik loopt door op het dijktaalud;
- beermuur van Wijk bij Duurstede;
- landelijke dijk van Wijk bij Duurstede tot aan de bebouwde kom van Amerongen, hoge slingerende dijk door het landschap met een vrij stijl talud dat vloeiend afloopt naar de omgeving, landgebruik loopt door op het dijktaalud;
- verdwijnende dijk binnen de bebouwde kom van Amerongen met kantelmuur in steen.

Binnendijks landschap:

- verkavelingsrichting dwars op de dijk;
- (lint)bebouwing op enige afstand van de dijk;
- gevarieerd agrarisch gebruik.

Buitendijks landschap:

- uiterwaarden met: kades, oudhoevig land, knotwilgen, strangen en oude rivierarmen;

¹ De waarden zijn in het kader van dit project verzameld in GIS. Deze gegevens kunnen worden opgevraagd bij HDSR, Team Sterke Lekdijk.

- natuur-en recreatiegebieden;
- gevarieerde ruimtelijke opbouw;
- rivier en sluizencomplex Amerongen;
- Amsterdam Rijnkanaal met Prinses Irenesluizen;

Belevingswaarde:

- hoge dijk met vrij zicht op de omgeving;
- slingerend en onregelmatig dijkverloop;
- contrast tussen binnendijks en buitendijks gebied;
- open gebieden met ruime vergezichten naar het achterland en op de rivier;
- beschermde stads- en dorpsgezichten Wijk bij Duurstede en Amerongen.

Landschappelijke waarden zijn niet specifiek beschermd maar bepalen de integrale beleving, herkenbaarheid, identiteit en leesbaarheid van het gebied. De waarden worden via beleidstukken en ambtelijke toetsing bewaakt. Daarnaast overlappen een groot aantal waarden met de cultuurhistorische waarden die specifiek beschermd worden.

Voor een goede inpassing wordt op de waarden en kwaliteiten voortgebouwd met als doel behoud en versterking, en het ontwikkelen van nieuwe waarden. Om dit op inzichtelijke wijze te doen op basis van een gezamenlijke ambitie en overeengekomen ontwerpprincipes, wordt een specifiek Ruimtelijk Kwaleitskader opgesteld. Ook is specifiek voor het project een Q-team samengesteld die de dijkversterking toets op de ruimtelijke kwaliteit.

4.3 Cultuurhistorische waarden²

De dijk:

- dijktraject en dijklichaam, historische ligging en beperkte dijkverleggingen, inlagen rondom wielen;
- dijkensemble: geheel van dijk en daarmee samenhangende elementen als dijkmagazijn, peilschaalhuis en bedijkte landen;
- dijkpalen.

Wijk bij Duurstede:

- locatie afdamming (dam) in de Kromme Rijn;
- inlaatsluis naar de Kromme Rijn;
- beermuur, historische ligging en elementen als poorten, coupures en theehuis;
- molen en molenbiotoop;
- monumentale bouwwerken in de oude binnenstad;
- kasteel Duurstede (zowel bouwwerken als het daarmee samenhangende groen en verdwenen bouwwerken);
- beschermd Stads- en Dorpsgezicht;
- stoep voormalige buitenzwembad.

Amerongen:

- kanteldijk (muurtje);

² De waarden zijn in het kader van dit project verzameld in GIS. Deze gegevens kunnen worden opgevraagd bij HDSR, Team Sterke Lekdijk.

- monumentale bouwwerken;
- kasteel Amerongen (zowel bouwwerken als het daarmee samenhangende groen);
- molenbiotoop;
- beschermd Stads- en Dorpsgezicht.

Monumentale bouwwerken aan de dijk.

Inundatiesluis en inundatiekanaal Kromme Rijn.

Veel van de cultuurhistorische waarden zijn door de monumentenwet beschermd. Voor gebouwde monumenten is de bescherming vrij helder. Deze mogen niet geschaad worden. Dit geldt bij voorkeur ook voor waardevolle gebouwde elementen die niet als monument worden beschermd. Als dit wel het geval is dan zal onderzoek naar de effecten moeten worden gedaan. Het kantelmurtje en de beermuur vormen daarbij een uitzondering omdat deze onderdeel van de kering zijn. Deze moet voldoen. Mochten er aanpassingen nodig zijn dan zal dit volgens ontwerpprincipes moeten plaatsvinden die in het Ruimtelijk Kwaliteitskader worden opgesteld.

Bij beschermde Stads- en Dorpsgezichten gaat het voornamelijk om een goede en gemotiveerde inpassing van de dijk op basis van de beschreven waarden op basis waarvan de status is verleend en waarbij het silhouet niet wezenlijk verandert. Molenbiotopen moeten open gehouden worden. Een belangrijke gesprekspartner is het RCE, omdat deze goedkeuring moet verlenen aan ingrepen aan rijksmonumenten.

4.4 Ruimtelijke opgaven

Een aantal ruimtelijke opgaven zijn specifiek benoemd om in het vervolg mee te nemen om naast het behouden van landschappelijke en cultuurhistorische kwaliteiten ook kwaliteiten toe te voegen:

- beter herkenbaar maken Amsterdam-Rijnkanaal en verhelderen kruising en aansluiting met de Lek;
- herkenbaar maken Dorestad en verbeteren rivierfront Wijk bij Duurstede;
- beleefbaar en herkenbaar maken splitsing Kromme Rijn en Lek in samenhang met de afdamming uit 1122 nChr;
- herinrichting recreatiegebied Gravenbol en Lunenburgerwaard;
- ontwikkelen en versterken van natuurwaarden (in de uiterwaarden).

Daarnaast zijn principes meegegeven vanuit het Kwaliteitskader Noordelijke Rijn- en Lekdijk Amerongen – Schoonhoven om in het vervolg mee te nemen en uit te werken in een gebiedsspecifiek Ruimtelijk Kwaliteitskader:

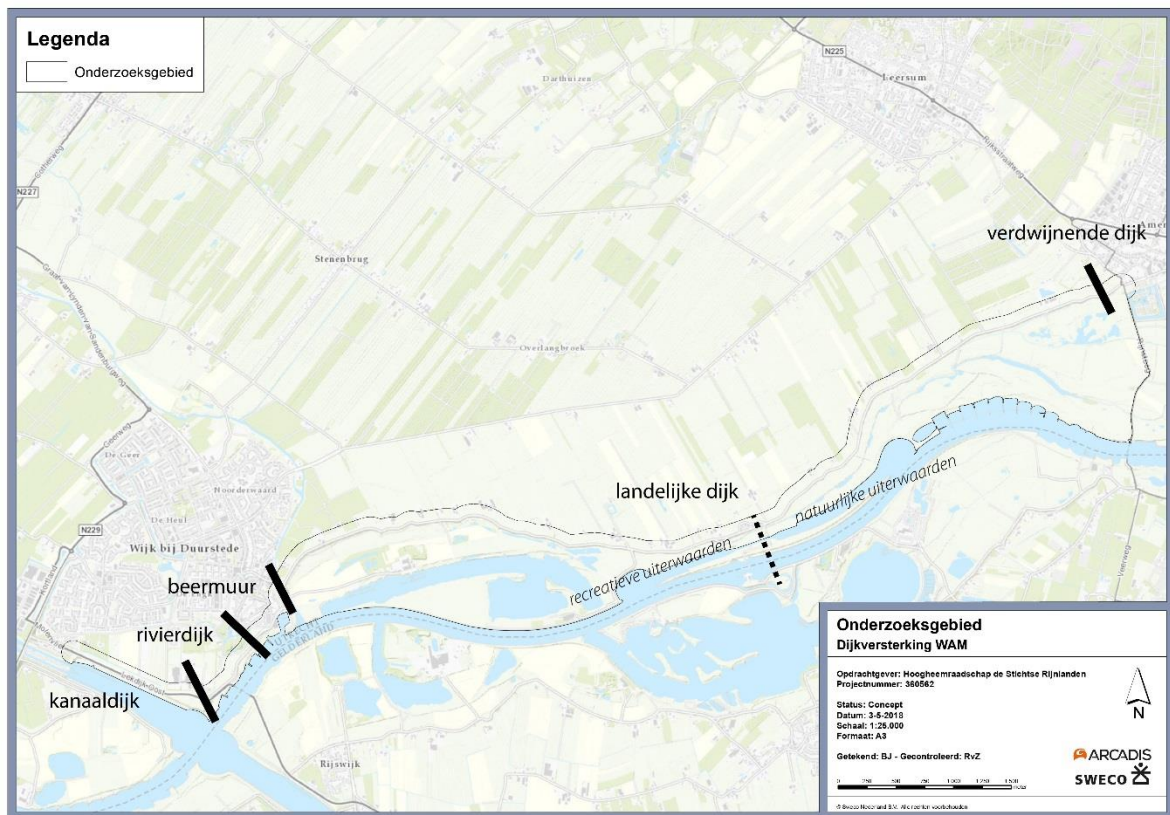
- ontwikkel de dijk als een leesbare en krachtige verdediging tegen het water;
- maak de geschiedenis van de dijk leesbaar;
- geef vorm aan het landschap vanuit historische inspiratie;
- maak de dijk een beleving voor alle gebruikers; versterk de dijk als recreatieve as;
- gebruik de dijk als ecologische verbinding;
- maak een zichtbare relatie tussen de dijk en kruisende structuren;
- behoud woningen en beplantingsstructuren.

4.5 Deelgebieden

De belangrijkste ruimtelijk opgave is de eenheid en herkenbaarheid van de dijk in de context van de omgeving. Uit de analyse is om deze reden een indeling in deelgebieden afgeleid aan de hand waarvan de beoordeling van Kansrijke Oplossingen en Varianten overzichtelijk en kwaliteitsgericht kan plaatsvinden. (Zie figuur 4.1):

- kanaaldijk Amsterdam-Rijnkanaal: geen oorspronkelijk dijktraject maar ruimtelijk gezien een herkenbare uitstraling;
- rivierdijk bij Wijk bij Duurstede: dijk dicht langs de rivier tot aan de stadsgracht, het vermoedelijke punt waar de dam in de Kromme Rijn is aangelegd;
- beermuur Wijk Bij Duurstede: afwijkende waterkering met monumentale waarde;
- landelijke dijk tussen Inundatiekanaal/ Kromme Rijn en Amerongen: groene dijk door open agrarisch (Langbroeker Wetering) en voornamelijk natuur- en recreatiegebied (uiterwaarden), met onderverdeling in:
 - uiterwaarden ten westen van het Stuwencolplex Amerongen (recreatie, verdicht, ontwikkelingsopgave);
 - uiterwaarden ten oosten van het Stuwencolplex (natuur, ruimtelijk, oudhoevig land);
- verdwijnende dijk bij Amerongen: korte maar bijzondere overgang in de flank van de Utrechtse Heuvelrug bij Amerongen met vele monumenten.

De deelgebieden dienen daarnaast als vertrekpunt voor dijk-en plekspecifieke inpassing van de dijkversterking Wijk bij Duurstede – Amerongen.

Figuur 4.1 deelgebieden dijkversterking Wijk bij Duurstede – Amerongen

5 Bronnenlijst

- Kaartenatlas, bijlage bij het Kwaliteitskader Noordelijke Rijn- en Lekdijk Amerongen-Schoonhoven, 17 augustus 2016
- Kwaliteitskader deel I Noordelijke Rijn- en Lekdijk Amerongen – Schoonhoven, Verkennend onderzoek cultuurhistorie en archeologie, 24 juni 2015
- <https://www.romeinselimes.nl/wat-is-de-romeinse-limes/plaatsen/wijk-bij-duurstede>
- Kwaliteitsgids Utrechtse Landschappen, gebiedskatern Rivierengebied, provincie Utrecht, juli 2011
- www.erfgoedlesmateriaalutrecht.nl
- Topotijdreis.nl
- <http://nationaalgeoregister.nl/geonetwork/srv/dut/catalog.search#/map>
- www.cultureelerfgoed.nl
- www.provincie-utrecht.nl/loket/kaarten
- Provinciale Ruimtelijke Structuurvisie 2013-2028
- Provinciale Ruimtelijke Verordening 2013 (PRV)
- Cultuurhistorische Hoofdstructuur CHS
- Landschapsonwikkelingsplan Kromme Rijngebied+, 2007
- Beeldkwaliteitsplan Kromme Rijngebied+, juli 2010
- Structuurvisie Wijk bij Duurstede 2020, 2010
- Bestemmingsplan buitengebied Wijk bij Duurstede, 17 februari 2015
- Bestemmingsplan binnenstad Wijk bij Duurstede, juni 2010
- Cultuurhistorische waardenanalyse en -bepaling, historische kern Wijk bij Duurstede, Archimedia, 2009
- Ruimtelijke Agenda Wijk bij Duurstede 2016, 2016
- Structuurvisie 2030 'Groen dus Vitaal', 2010
- Bestemmingsplan buitengebied OMMA Overberg Maarn Maarsbergen Amerongen, 12 oktober 2017
- Kwaliteitskader Noordelijke Rijn- en Lekdijk Amerongen-Schoonhoven, eindrapport, 15 september 2016
- Het kromme Rijngebied in de Middeleeuwen; 'Een institutioneel-geografische studie', Dr. C. Dekker/ Stichtse Historische Reeks 9/ De Walburg Pers, 1983
- <http://www.tacohermans.nl/langbroek.htm>
- <http://www.rhczouidoostutrecht.com>
- <http://www.wijktoenwijken.nl>